KOMMENTARER TILL ALLMÄNNA RÅD

Betyg och prövning

Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och prövning

Skolverket

Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och prövning

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri pdf
från Skolverkets webbplats: skolverket.se/publikationer

ISSN: 1403-4549
ISBN: 978-91-7559-666-2

Grafisk produktion: Haus
Omslagsillustration: AB Typoform

Skolverket, Stockholm 2025

Förord

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:417) om betyg och prövning är rekommendationer om lärares, rektorers eller huvudmäns arbete för att betygen ska bli rättvisande och likvärdiga samt för att betygssättningen ska vara rättssäker för eleverna.

Det framgår av de allmänna råden om betyg och prövning att Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2018:247) om betyg och betygssättning och Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2016:63) om prövning har upphört att gälla.

De allmänna råden om betyg och prövning är senast beslutade av Skolverkets tidigare generaldirektör Peter Fredriksson. Skolverket har vid en översyn av rådspunkterna 2025 bedömt att dessa ska lämnas oförändrade. Däremot har följdändringar gjorts i kommentarerna till råden med anledning av namnbytet till anpassade skolformer 2022 och ikraftträdandet av ämnesbetygsreformen (Gy25) den 1 juli 2025.

Skolverket vill med de allmänna råden om betyg och prövning och denna publikation med kommentarer till dessa allmänna råd stödja likvärdiga och rättvisande betyg och prövningar. Publikationen innefattar råd och stödjande kommentarer om det förberedande arbetet, om att informera elever om betyg, om att sätta betyg och genomföra prövning samt om att följa upp betyg och betygssättning.

Skolverket

Innehåll

Inledning ... 5

Kort om kurs- och ämnesplanernas olika delar ... 7

Om betyg ... 8

Om prövning ... 12

1. Inför betygssättning ... 18

2. Informera om betyg och betygssättning ... 28

3. Betygssättning ... 33

4. Följa upp betyg och betygssättning ... 43

5. Prövning ... 49

Referenser ... 55

Inledning

Likvärdighet betyder att eleverna genom undervisningen och betygssättningen ska ha samma chanser att gå vidare, exempelvis till nästa nivå i utbildningssystemet, som elever i andra undervisningsgrupper eller skolor. Däremot betyder inte likvärdig likadan eller likformig.

Betyg används främst för att följa elevernas kunskapsutveckling, för utvärdering av verksamheten och för behörighet och urval till fortsatta studier. Därför är det viktigt att betygen är rättvisande och likvärdiga. Betygssättningen ska vara rättssäker för eleverna och vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. En hög kvalitet i betygssättningen är också betydelsefull när huvudmän använder betygen för uppföljning på skolenhetsnivå och för att fördela resurser mellan skolenheter.

Vad de allmänna råden handlar om

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:417) om betyg och prövning är rekommendationer om hur huvudmän, rektorer och lärare bör eller kan arbeta för att betygen ska bli rättvisande och likvärdiga samt för att betygssättningen ska vara rättssäker för eleverna. De allmänna råden behandlar skolors och verksamheters arbete med att säkerställa underlag inför betygssättningen, informera om betyg, sätta betyg, följa upp betyg och betygssättning samt prövning.

De allmänna råden tar också upp huvudmannens ansvar för att utbildningen genomförs i enlighet med de författningar som gäller.[1] Huvudmannen ska se till att rektorer och lärare får de förutsättningar som behövs för att uppfylla författningarnas krav när det gäller betygssättning och prövning.

Vilka de allmänna råden vänder sig till

De allmänna råden vänder sig till lärare, rektorer och huvudmän i alla skolformer där betyg sätts. Eftersom grunderna i stort är desamma för betygssättning och prövning i alla skolformer är råden och kommentarerna i allmänhet inte kopplade till specifika skolformer.

De allmänna råden om betyg och prövning gäller för

- grundskolans, anpassade grundskolans, specialskolans och sameskolans betygssättande årskurser
- gymnasieskolan, anpassade gymnasieskolan där betyg sätts och alla skolformsdelar inom kommunal vuxenutbildning (fortsättningsvis komvux) där betyg sätts
- motsvarande utbildningar[2] som bedrivs av Statens Institutionsstyrelse, Kriminalvården, folkhögskolor eller enskilda utbildningsanordnare med betygsrätt. De allmänna råden gäller då i tillämpliga delar.[3]

I Skolverkets material *Så använder du kursplanerna* och *Så använder du ämnesplanerna* finns utförligare beskrivningar av kurs- och ämnesplanernas delar och funktion. De nämnda materialen är även användbara för årskurser och skolformer där betyg inte sätts.

Ämnesbetyg och kursbetyg:
Ämnesplaner som är anpassade för ämnesbetyg ska tillämpas i all gymnasial utbildning som påbörjas efter den 30 juni 2025

Nya examensmål, programmål och programstrukturer ska tillämpas från den 1 juli 2025.

Elever som har påbörjat sin utbildning före 30 juni 2025 läser enligt nuvarande ämnesplaner och får kursbetyg.

Under en övergångsperiod fram till 30 juni 2030 finns möjlighet för elever att avsluta påbörjade kurser och få kursbetyg.

De femåriga övergångsbestämmelserna:
En elev som har påbörjat en kurs eller ett yrkespaket inom komvux före den 1 juli 2025 ska kunna läsa klart och få betyg på denna kurs eller på kurserna i yrkespaketet.

Efter den 30 juni 2030 ska utbildning som har påbörjats före den 1 juli 2025 fullföljas enligt de bestämmelser som gäller för ämnesbetyg.

Under vissa förutsättningar har den som innan 1 juli 2025 påbörjat utbildning på gymnasial nivå rätt att genomgå prövning i kurser mellan 1 juli 2025 och 30 juni 2030.

Betyg på ämnesnivå som sätts under denna period omfattar inte betyg på lägre nivå i samma ämne om en individ har ett godkänt betyg på motsvarande kurs. Exempelvis omfattar inte betyg på nivå 2 i kemi nivå 1 i ämnet om en individ har betyg i motsvarande kurs kemi 1.

Efter den 30 juni 2030 ska ett godkänt betyg på en nivå i ett ämne alltid omfatta lägre nivåer i ämnet. Ett godkänt betyg som eleven får på en nivå i ett ämne efter den 30 juni 2030 ska då ersätta betyg som satts på en kurs, om kursen motsvarar någon eller några av de lägre nivåer som omfattas av ämnesbetyget.

Hur materialet är strukturerat

Denna publikation med kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och prövning inleds med en beskrivning av kurs- och ämnesplanerna samt övergripande texter om regelverket för betyg och prövning. Publikationen är indelad i fem avsnitt. Avsnitten kommer i en ordning som följer betygssättningsprocessen: inför betygssättning, informera om betyg och betygssättning, betygssättning, följa upp betyg och betygssättning samt (i förekommande fall) prövning. Varje avsnitt är i sin tur indelat i tre delar: aktuella bestämmelser, återgivanden av de kungjorda allmänna råden och kommentarer. Avsnitten kan också innehålla förklarande rutor och exempel.

Aktuella bestämmelser

Varje avsnitt inleds med en hänvisning till de bestämmelser som avsnittets allmänna råd grundar sig på. Skolverkets allmänna råd utgår alltid från en eller flera bestämmelser. Dessa allmänna råd grundar sig på bestämmelser i skollagen (2010:800), skolförordningen (2011:185), gymnasieförordningen (2010:2039), förordningen (2011:1108) om vuxenutbildning samt läroplanerna för grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan, anpassade gymnasieskolan och vuxenutbildningen.[4]

Allmänna råd

Skolverkets allmänna råd kungörs i Skolverkets författningssamling (SKOLFS). De är rekommendationer om hur huvudmän, rektorer och lärare kan eller bör arbeta för att uppfylla kraven i bestämmelserna. Allmänna råd syftar till att påverka utvecklingen i en viss riktning och till att främja en enhetlig rättstillämpning. Råden bör alltså följas om skolan och verksamheten inte handlar på ett annat sätt som gör att kraven i bestämmelserna uppfylls.

Kommentarer

Kommentarerna ska ses som ett stöd och göra det lättare att förstå och tillämpa de allmänna råden.

Förklarande rutor

I kommentarerna finns rutor som ger förklarande eller förtydligande information.

Kort om kurs- och ämnesplanernas olika delar

I kursplanen för komvux i svenska för invandrare (sfi) ingår målen för utbildningen i avsnittet Utbildningens mål och karaktär. Sfi har inte något centralt innehåll. Det är lärarens professionella och didaktiska val som avgör hur utbildningens syfte samt mål och karaktär ska omsättas i undervisningen, i den aktuella elevgruppen eller den enskilde eleven, för att uppnå syftet med undervisningen. Det ingår i lärarens professionella yrkeskunnande att avgöra hur utbildningens syfte samt mål och karaktär tar form i olika undervisningsgrupper med olika elever. Läraren behöver också utgå från betygskriterierna för den aktuella kursen.

Läraren behöver läsa och tolka betygskriterierna i relation till utbildningens syfte, utbildningens mål och karaktär samt den undervisning som har bedrivits. I det följande motsvaras detta av uttrycken syfte, centralt innehåll och den undervisning som har bedrivits.

Kurs- och ämnesplanerna behöver läsas i sin helhet eftersom de reglerar såväl planering och genomförande av undervisningen som betygssättning. Kurs- och ämnesplanerna består av tre delar: syfte, centralt innehåll och betygskriterier. Det här avsnittet beskriver hur kurs- och ämnesplanernas delar kompletterar och förhåller sig till varandra.

Syfte

Kurs- och ämnesplanerna inleds med en syftestext. Syftet beskriver övergripande mål med undervisningen. Läraren planerar och genomför undervisningen med utgångspunkt i syftet.

Syftet beskriver det ämnesspecifika kunnande som eleverna förväntas utveckla, men kan också beskriva sociala, emotionella och omdömesinriktade förmågor och förhållningssätt som inte ska bedömas.

Syftet avslutas med ett antal mål i punktform. Målen fokuserar på de kunskaper i ämnet som ska betygssättas och det finns därför en relation mellan målen och betygskriterierna.[5]

Centralt innehåll

Efter syftet kommer det centrala innehållet. Det anger undervisningens obligatoriska innehåll. Läraren tolkar det centrala innehållet utifrån syftet. När läraren planerar undervisningen kan de olika delarna av det centrala innehållet få olika mycket utrymme och kombineras på olika sätt utifrån ämnets eller kursens[6] syfte.

Betygskriterier

Kurs- och ämnesplanerna avslutas med betygskriterier. Betygskriterierna uttrycker kännetecken på vad en elev behöver kunna för att få ett visst betyg. De är formulerade utifrån målen i ämnenas syften och det centrala innehållet. Lösryckta ur sitt sammanhang säger inte betygskriterierna tillräckligt om nivån på elevens kunnande. Därför behöver lärare läsa och tolka betygskriterierna i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder betygskriterierna som ett verktyg för att bedöma elevens kunskaper vid betygssättningen. Betygskriterierna är inte mål för undervisningen utan medel för att sätta betyg. Avsikten är inte heller att de ska utgöra grund för planering eller genomförande av undervisningen.

Om betyg

Att sätta betyg innebär att göra en bedömning av elevens kunskaper i förhållande till betygskriterierna och sätta det betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper. Detta avsnitt redogör kortfattat för bestämmelserna om betyg och betygssättning.

I skollagen och skolförordningarna finns bestämmelser om betyg

Grundläggande bestämmelser om betyg finns i skollagen. Närmare bestämmelser finns i skolförordningen, gymnasieförordningen och förordningen om vuxenutbildning samt i läroplanerna[7] för respektive skolform. Det finns också bestämmelser om betyg i föreskrifter som Skolverket har beslutat.

Det finns övergripande bestämmelser som gäller för alla skolformer där betyg sätts

I skollagen finns övergripande bestämmelser som gäller för alla skolformer där betyg sätts, till exempel att rektorn ansvarar för att betygen sätts enligt författningarna och att eleverna ska informeras om grunderna för betygssättningen.[8]

Det finns också bestämmelser om att läraren på begäran ska upplysa en elev, och i förekommande fall elevens vårdnadshavare, om skälen för ett betyg.[9] Andra bestämmelser reglerar i vilka fall och på vilket sätt ett betyg kan ändras.[10]

Dessutom finns det särskilda bestämmelser om betygsskalan, prövning och när betyg ska sättas i respektive skolform, till exempel föreskrifter om betygskatalog[11].

I grundskolan och motsvarande skolformer sätts betyg i slutet av varje termin. På gymnasial nivå sätts betyg efter varje avslutad nivå i ett ämne. Inom komvux på gymnasial nivå kan betyg även sättas efter avslutad delnivå. Inom komvux på grundläggande nivå, som anpassad utbildning på grundläggande nivå och i svenska för invandrare sätts betyg efter varje avslutad kurs eller delkurs.

Elevens kunskaper ska bedömas allsidigt i slutet av terminen, efter en avslutad nivå i ett ämne eller efter en kurs

Betyg ska sättas i slutet av varje termin eller efter en avslutad nivå i ett ämne eller efter en avslutad kurs.[12] Då gör läraren en allsidig bedömning av elevens kunskaper i förhållande till betygskriterierna.[13] Om en elev har genomfört ett nationellt prov ska resultatet på provet särskilt beaktas vid betygssättningen.[14]

Om de godkända betygsstegen

Det finns betygskriterier för de fem godkända betygsstegen: A, B, C, D och E. Betygskriterierna för betygen A, C och E består av beskrivningar i text. Betygskriterierna för betygen B och D innebär att dessa betyg sätts om läraren bedömer att elevens kunskaper sammantaget ligger på en nivå *mellan* betygskriterierna för betygen A och C respektive C och E. Inom komvux på grundläggande nivå, som anpassad utbildning på grundläggande nivå och i svenska för invandrare används betygsbeteckningen Godkänt för ett godkänt resultat.

För att läraren ska kunna sätta ett godkänt betyg ska läraren säkerställa att elevens kunskaper motsvarar lägst betygskriterierna för betyget E eller betyget Godkänt. Betyget E markerar att en elev har tillägnat sig viss kunskap och att eleven har tillräckliga kunskaper för att utöva ett yrke eller tillräckliga förkunskaper för fortsatta studier.

Om betyget F och Icke godkänt

Betyget F eller betyget Icke godkänt används i de flesta skolformer och står för ett icke godkänt resultat. Om läraren saknar underlag för att göra en bedömning av en elevs kunskaper, på grund av att eleven varit frånvarande, sätts inget betyg.[15]

Betyget F används varken i anpassade grundskolan eller i anpassade gymnasieskolan. Betyget Icke godkänt används inte heller i komvux som anpassad utbildning på grundläggande och gymnasial nivå.[16] Om en elevs kunskaper i dessa utbildningar inte motsvarar minst betygskriterierna för betyget E eller Godkänt ska betyg inte sättas.

Betyg på gymnasiearbetet, gymnasiearbetet i anpassad gymnasieskola och komvuxarbetet

Ett gymnasiearbete ska ingå i studier på ett nationellt program i gymnasieskolan. Ett gymnasiearbete i anpassad gymnasieskola ska ingå i studier på ett nationellt program i anpassade gymnasieskolan. Elever i komvux och komvux som anpassad utbildning på gymnasial nivå kan genomföra ett komvuxarbete.[17]

Gymnasiearbetet eller komvuxarbetet betygssätts med godkänt betyg, E, eller icke godkänt betyg, F. Betyg på gymnasiearbetet sätts utifrån det mål som finns i examensmålet för det program som eleven går i gymnasieskolan. För ett komvuxarbete som genomförs inom ramen för en yrkesexamen inom komvux på gymnasial nivå sätts betyg utifrån examensmålen i det yrkesprogram inom gymnasieskolan som elevens utbildning huvudsakligen motsvarar. Betyg på ett komvuxarbete som genomförs inom ramen för en högskoleförberedande examen inom komvux på gymnasial nivå sätts utifrån det studieområde som examen är riktad mot. Betyg sätts på gymnasiearbetet i anpassade gymnasieskolan respektive komvuxarbetet i komvux som anpassad utbildning på gymnasial nivå om eleven har nått det mål för gymnasiearbetet som finns i programmålet för det program som eleven går, eller för det program som utbildningen huvudsakligen motsvarar inom komvux som anpassad utbildning på gymnasial nivå. Inom anpassade gymnasieskolan och komvux som anpassad utbildning på gymnasial nivå kan endast betyget E sättas på gymnasiearbetet i anpassad gymnasieskola och komvuxarbetet.[18]

Betyg i anpassade grundskolan

I anpassade grundskolans ämnen sätts betyg endast om en elev eller elevens vårdnadshavare begär det.[19] Om eleven eller vårdnadshavaren vill att betyg ska sättas i ett eller flera ämnen måste det vara tydligt för läraren. Läraren behöver i så fall få information om detta i rimlig tid före betygssättningen. Det är inte möjligt att få betyg från anpassade grundskolan i efterhand.

Den kursplan som eleven har getts undervisning utifrån avgör vilka betygskriterier som används vid betygssättningen. Om eleven läser enligt grundskolans kursplan integrerad i en grundskoleklass ska betyget sättas i enlighet med de bestämmelser som gäller betygsättning i grundskolan.[20] Om eleven är integrerad i en grundskoleklass, men läser enligt anpassade grundskolans kursplaner ska däremot de bestämmelser som gäller anpassade grundskolan tillämpas (dvs betyget ska sättas i enlighet med kursplanen för anpassade grundskolan).[21]

Betyg i komvux

Betyg sätts efter en avslutad nivå i ett ämne, delnivå i ett ämne, kurs, delkurs eller komvuxarbete.[22] Betyg sätts inte på individuella kurser och orienteringskurser.[23]

Förenklad betygsskala inom komvux på grundläggande nivå, som anpassad utbildning på grundläggande nivå samt i svenska för invandrare

Inom komvux på grundläggande nivå, som anpassad utbildning på grundläggande nivå[24] och i svenska för invandrare tillämpas en betygsskala där elevens kunskaper enbart bedöms mot betygskriterier för betyget Godkänt. För att få ett godkänt betyg måste elevens kunskaper motsvara som lägst betygskriterierna för betyget Godkänt.

Om en elev inom komvux på grundläggande nivå eller i svenska för invandrare inte har tillräckliga kunskaper för ett godkänt betyg sätts betyget Icke godkänt. I komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå sätts inget betyg alls om elevens kunskaper inte motsvarar det som beskrivs i kriterierna för det godkända betyget. För den elev inom anpassad utbildning på grundläggande nivå som inte uppnår betyget Godkänt ska ett intyg om att eleven har deltagit i kursen utfärdas.[25]

Betyg vid avbrott

Om en elev inom komvux har påbörjat utbildning på en kurs, en delkurs, en nivå i ett ämne eller en delnivå och därefter uteblivit från utbildningen på kursen, delkursen, nivån eller delnivån i ämnet under mer än tre veckor i följd utan att det berott på sjukdom eller beviljad ledighet, ska eleven anses ha avbrutit kursen, delkursen, nivån eller delnivån i ämnet.[26] För en elev som avbrutit en kurs, en delkurs, en nivå i ett ämne eller en delnivå sätts inte betyg.

Betyg på delkurser och delnivåer

Inom komvux på grundläggande nivå och komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå sätts betyg på delkurser under förutsättning att rektorn beslutat att dela in kursen i delkurser eller det avser en nationell delkurs. För en elev som har betyg från samtliga delkurser av en kurs sätts även ett sammanfattande betyg på kursen i dess helhet.[27]

Inom komvux på gymnasial nivå och komvux som anpassad utbildning på gymnasial nivå sätts betyg på delnivåer av ämnen under förutsättning att rektorn har beslutat om att dela in nivån i ämnet i delnivåer.[28] För en elev som har betyg från samtliga delnivåer av en nivå i ett ämne sätts även ett sammanfattande betyg på nivån i dess helhet.[29]

Inom komvux på grundläggande nivå finns nationella delkurser inom vissa ämnen. De nationella delkurserna bildar en progression inom respektive kurs och ett betyg på den sista delkursen motsvarar ett betyg i kursen som helhet. Ett betyg på den högsta nationella delkursen ses som att eleven har motsvarande kunskapsnivå som ett betyg på kursen i sin helhet.

Validering och intyg

En elev i komvux kan få sina kunskaper och sin kompetens validerade. Med validering avses en strukturerad process som innehåller en fördjupad kartläggning och en bedömning som syftar till ett erkännande av en persons kunnande oberoende av hur det förvärvats.[30]

Den som får sina kunskaper och sin kompetens bedömda vid en validering ska ha möjlighet att få resultatet erkänt genom betyg eller genom intyg.[31] Om en elev inom komvux vill ha betyg efter validering, sätts betyg genom prövning.[32]

Elever inom komvux, som vill få sina kunskaper dokumenterade på annat sätt än genom betyg, har rätt att få ett intyg. Det är viktigt att eleverna informeras om denna möjlighet. Det är rektorn som utfärdar intyget.[33] Skolverket har tagit fram föreskrifter om hur intyget ska utformas.[34]

Om prövning

Prövning:
Den som har påbörjat gymnasial utbildning (gymnasieskolan, anpassade gymnasieskolan, kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå eller kommunal vuxenutbildning som anpassad utbildning på gymnasial nivå) före den 1 juli 2025 ska få genomgå prövning på kurs inom komvux fram till den 30 juni 2030. En förutsättning är att huvudmannen erbjuder utbildning i en ämnesnivå som motsvarar den kurs som prövningen gäller.

Dessa individer kan dock välja att genomgå prövning i en ämnesnivå i stället. Efter den 30 juni 2030 är det bara möjligt att genomgå prövning i ämnesnivåer.

En prövning innebär en bedömning av kunskaper i förhållande till betygskriterierna i kurs- eller ämnesplanerna. Det här avsnittet handlar om vem som kan genomgå en prövning och i vilka skolformer som prövningen kan genomföras.

Den som genomgår en prövning för betyg kallas för prövande. Både en elev[35] och en utomstående person kan genomgå en prövning för betyg. En person som saknar betyg kan genom en prövning visa de kunskaper som ett ämne, en nivå eller delnivå i ett ämne, en kurs eller delkurs, gymnasiearbetet eller komvuxarbetet ska ge. De bestämmelser som gäller för betygssättning gäller i tillämpliga delar även vid prövning.[36]

Prövning kan genomföras i

- i grundskolan och specialskolan
- i gymnasieskolan
- inom alla skolformsdelar inom komvux

En enskild utbildningsanordnare som anordnar utbildning motsvarande komvux kan på uppdrag av en annan juridisk person anordna prövning i de ämnen eller kurser som den har betygsrätt i och för de personer som uppdragsgivaren utser. En folkhögskola som anordnar utbildning motsvarande komvux i svenska för invandrare kan anordna prövning i de ämnen eller kurser som den har betygsrätt i.[37] Kriminalvården får anordna prövning för intagna i ämnen eller kurser i utbildning som motsvarar komvux.[38]

Prövning i grundskolan och specialskolan

En elev som vill ha betyg i slutet av årskurs 9 i grundskolan eller i slutet av årskurs 10 i specialskolan har rätt att genomgå prövning för betyg i ett eller flera ämnen som ingår i utbildningen. Det gäller även om eleven tidigare har fått betyg i ett avslutat ämne eller ett slutbetyg.[39] Även en person som inte längre går i grundskolan eller specialskolan har rätt att genomgå prövning för betyg.

Om en elev vill ha slutbetyg tidigare

En elev i grundskolan eller specialskolan som vill ha ett slutbetyg tidigare än vårterminen i årskurs 9 respektive årskurs 10 har rätt att genomgå prövning. Om en sådan prövning har gjorts och eleven har fått lägst betyget E är det inte obligatoriskt för eleven att närvara vid undervisning i ämnet. Om eleven inte är nöjd med det betyg hon eller han har fått i ett ämne i samband med prövningen, kan eleven fortsätta att följa undervisningen för att fördjupa sina kunskaper i ämnet. Ett nytt slutbetyg sätts när ämnet har avslutats.

Prövning i modersmål eller moderna språk

För att en elev ska kunna genomgå prövning för betyg i ett ämne måste skolenheten bedriva undervisning i ämnet och språket vid tiden för prövningen. Om en elev till exempel har läst kinesiska inom ramen för ämnet modersmål kan eleven ha önskemål om att genomgå prövning i kinesiska inom ramen för ämnet moderna språk, men prövning i kinesiska som moderna språk kan bara erbjudas om huvudmannen anordnar undervisning i kinesiska som moderna språk.

Prövning för att få ett nytt slutbetyg

Den som redan har slutbetyg har efter prövning i ett eller flera ämnen rätt att få ett nytt slutbetyg.[40] Det är rektorn som ska utfärda slutbetyg efter prövning. Om prövningen avser hela utbildningen kan inte rektorn delegera uppgiften att utfärda slutbetyg.[41] Betyg efter prövning ska framgå av betygskatalogen. Om en elev har betyg i ämnet sedan tidigare ska såväl det gamla som det nya betyget framgå.[42] En huvudman är även skyldig att erbjuda prövning efter obligatorisk lovskola.[43]

Prövning i gymnasieskolan

Prövande som är elev i gymnasieskolan

En elev i gymnasieskolan har rätt att genomgå prövning vid den egna skolenheten i alla ämnen som ingår i elevens individuella studieplan på de nivåer som ingår i studieplanen om eleven inte tidigare har fått minst betyget E på den nivån. Eleven har också rätt att genomgå prövning vid den egna skolenheten i det gymnasiearbete som ingår i elevens individuella studieplan om eleven inte har fått betyget E på gymnasiearbetet.[44] De nivåer i ämnen som ingår i en elevs individuella studieplan är rimligen sådana som eleven faktiskt läser eller avser att läsa.[45] I det fall en nivå i ett ämne inte ges vid elevens skolenhet, går det inte att ta med den i den individuella studieplanen och prövning kan inte heller genomföras i den nivån i det ämnet.[46]

En elev på ett introduktionsprogram kan genomgå prövning vid den egna skolenheten i alla grundskoleämnen som ingår i elevens individuella studieplan.[47]

Prövande som inte är elev i gymnasieskolan

Den som inte är elev i gymnasieskolan men vill ha betyg därifrån har rätt att genomgå prövning i alla ämnen på de nivåer som får finnas på ett nationellt program, utom de ämnen som bara får anordnas på vissa utbildningar. Rätten gäller också gymnasiearbetet.[48] Rätten till prövning gäller även personer som inte tillhör gymnasieskolans målgrupp. Prövning får göras endast vid en skolenhet som anordnar utbildning i det aktuella ämnet på den nivå som prövningen gäller, eller när det gäller gymnasiearbetet, utbildning inom det kunskapsområde som gymnasiearbetet avser.[49]

EXEMPEL

Prövning i ett språk

Prövning i ett språk som moderna språk eller ett modersmålsämne kan bara genomföras vid en skolenhet där utbildning i språket anordnas på den aktuella nivån inom ramen för modersmålsundervisning respektive inom ramen för undervisning i moderna språk. Även om det handlar om samma språk – till exempel franska – är det olika ämnen och ämnesplaner beroende på om det är franska som modersmål eller franska som modernt språk.

EXEMPEL

Prövning i en högre nivå i ett ämne

Om prövningen genomförs i en högre nivå i ett ämne kommer den prövande att även tillgodogöra sig poängen i de lägre nivåerna. Om en elev till exempel genomför en prövning på nivå 3 i ämnet svenska, får eleven efter prövningen ett betyg som även omfattar betyg på nivå 1 och 2 i ämnet. Detta gäller oavsett om eleven tidigare har betyg på lägre nivåer eller ej, eftersom ett godkänt betyg på en högre nivå i ett ämne anses omfatta lägre nivåer i ämnet och därmed ersätta betyg på lägre nivåer.[50]

Betyg efter prövning i gymnasieskolan

Betyg efter prövning ska framgå av betygskatalogen och såväl det tidigare som det senaste betyget på nivån i ämnet ska framgå.[51] Om ett betyg på en lägre nivå i ett ämne har ersatts av ett betyg på en högre nivå i ämnet ska detta markeras med ER. Det ska även framgå vilket betyg och högst uppnådda nivå i ämnet som har ersatt den lägre nivån. Det nya betyget och den högst uppnådda nivån i ämnet anges inom parentes i anslutning till markeringen ER.[52]

Prövning i komvux

En person som är bosatt i Sverige[53] och vill ha betyg från komvux ska ha möjlighet att genomgå prövning i alla kurser och ämnen som det sätts betyg i och på samtliga nivåer i dessa ämnen samt i komvuxarbetet.[54] Detta gäller även personer som tidigare har fått betyg på kursen eller på en nivå i ämnet och även om betyget omfattar den nivå i ämnet som prövningen gäller samt om personen sedan tidigare fått betyg på komvuxarbetet, ett gymnasiearbete eller ett gymnasiearbete i anpassad gymnasieskola.[55] Den som fortfarande är elev i gymnasieskolan eller anpassade gymnasieskolan får dock inte genomgå prövning på en viss nivå i ett ämne om eleven tidigare har fått minst betyget E på den nivån eller på ett komvuxarbete om eleven tidigare har fått betyget E på ett gymnasiearbete eller ett gymnasiearbete i anpassad gymnasieskola.[56, 57] Betygssättning efter en validering sker genom prövning.[58]

Utbildning i ämnet på den nivå prövningen gäller eller kursen ska anordnas hos huvudmannen

Prövning får bara göras hos en huvudman som anordnar den aktuella kursen, utbildning i ämnet på den nivå prövningen gäller eller när det gäller komvuxarbetet utbildning inom det kunskapsområde som komvuxarbetet avser.[59] Utgångspunkten för om utbildning i ämnet på den nivå prövningen gäller eller kursen ska anses vara anordnad hos en huvudman är den tidpunkt då en person önskar genomgå prövningen. Den som vill genomgå prövning behöver inte vända sig till en huvudman inom den kommun där hon eller han bor, utan kan välja att genomgå prövning hos annan huvudman.

Betyg efter prövning i komvux

Betyg efter prövning ska framgå av betygskatalogen och såväl det tidigare som det senaste betyget på nivån i ämnet eller kursen ska framgå.[60] Om ett betyg på en lägre nivå i ett ämne har ersatts av ett betyg på en högre nivå i ämnet ska det markeras med ER. Det ska även framgå vilket betyg och högst uppnådda nivå i ämnet som har ersatt den lägre nivån. Det nya betyget och den högst uppnådda nivån i ämnet anges inom parentes i anslutning till markeringen ER.[61]

1. 2 kap. 8 § skollagen (2010:800).
2. Med motsvarande utbildningar avses utbildning enligt 24 kap. 8–11 §§ skollagen och 5 och 6 kap. förordningen (2011:1108) om vuxenutbildning.
3. Med tillämpliga delar avses de allmänna råd och kommentarer, vilka utgår från bestämmelser som även gäller för dessa motsvarande utbildningar.
4. Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan, förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan, förordningen (SKOLFS 2013:148) om läroplan för anpassade gymnasieskolan och förordningen (SKOLFS 2012:101) om läroplan för vuxenutbildningen.
5. I årskurser eller i kurser på komvux där betyg inte sätts finns det i stället kriterier för bedömning av kunskaper.
6. I grundskolan, anpassade grundskolan, sameskolan, specialskolan samt i gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan läser eleven ämnen. Inom kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå eller som anpassad utbildning på grundläggande nivå läser eleven kurser.
7. Förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen om läroplan för anpassade grundskolan, förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, förordningen om läroplan för gymnasieskolan, förordningen om läroplan för anpassade gymnasieskolan och förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.
8. 3 kap. 14 och 15 §§ skollagen.
9. 3 kap. 17 § skollagen.
10. 3 kap. 19 och 20 §§ skollagen.
11. Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:123) om betygskatalog och Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2012:8) om betygskatalog för vuxenutbildning.
12. I anslutning till att undervisningen upphör är nivån i ämnet eller kursen avslutad.
13. Avsnitt 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitt 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade grundskolan, avsnitt 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 2.7 Bedömning i bilagan till förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 2.5 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnitt 2.5 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade gymnasieskolan och avsnitt 2.3 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.
14. 10 kap. 20 a §, 12 kap. 20 a §, 13 kap. 21 a §, 15 kap. 25 a § och 20 kap. 37 a § skollagen.
15. 10 kap. 18 §, 12 kap. 18 §, 13 kap. 19 §, 15 kap. 27 § och 18 kap. 26 § skollagen. För komvux finns motsvarande bestämmelse i 20 kap. 39 § skollagen, där det anges att betyg inte ska sättas om det saknas underlag för bedömning av en elevs kunskaper i en kurs på grund av elevens bristande deltagande.
16. 11 kap. 20 §,18 kap. 23 § och 20 kap. 36 § skollagen.
17. 15 kap. 22 §, 18 kap. 22 § och 20 kap. 35 a § skollagen.
18. 15 kap. 22 och 25 §§, 18 kap. 22 och 24 §§ och 20 kap. 35 a och 36 §§ skollagen samt 4 kap. 8 och 8 a, 15, 15 a och 15 b §§ förordningen om vuxenutbildning.
19. 11 kap. 19 § skollagen.
20. 11 kap. 21 § skollagen.
21. 7 kap. 9 § och 11 kap. 19 § skollagen.
22. 20 kap. 35, 35 a och 36 §§ skollagen och 4 kap. 6, 6 a, 8 och 8 a §§ förordningen om vuxenutbildning.
23. 4 kap. 7 § förordningen om vuxenutbildning.
24. Enligt 20 kap. 35 § skollagen ska betyg inte sättas inom den del av den anpassade utbildningen på grundläggande nivå som motsvarar utbildning inom ämnesområden i anpassad grundskola. Efter en avslutad kurs ska i stället ett intyg utfärdas om att eleven har deltagit i kursen.
25. 20 kap. 36 § skollagen.

26. 7 kap. 1 § förordningen om vuxenutbildning.
27. 2 kap. 4 och 10 §§ samt 4 kap. 6 § förordningen om vuxenutbildning.
28. 2 kap. 4 och 10 §§ förordningen om vuxenutbildning.
29. 4 kap. 6 a § förordningen om vuxenutbildning.
30. 20 kap. 42 § skollagen.
31. 20 kap. 42, 43 och 44 §§ skollagen.
32. 20 kap. 43 § skollagen och 4 kap. 24 § förordningen om vuxenutbildning.
33. 20 kap. 44–45 § skollagen.
34. Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2014:120) om utformningen av intyg i kommunal vuxenutbildning.
35. Elev definieras i 1 kap. 3 § skollagen.
36. För grundskolan se 10 kap. 23 § skollagen, för specialskolan se 12 kap. 23 § skollagen, för gymnasieskolan se 15 kap. 28 § skollagen och 2 § Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2016:17) om prövning i gymnasieskolan samt för komvux se 20 kap. 40, 40 a och 40 b §§ skollagen och 4 kap. 24 § förordningen om kommunal vuxenutbildning samt 2 § Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2016:18) om prövning i kommunal vuxenutbildning. Observera att delkurser och delnivåer enbart finns inom komvux.
37. 6 kap. 1 § förordningen om vuxenutbildning. Observera att tillstånd att sätta betyg, anordna prövning samt utfärda betyg och intyg enligt bestämmelser som gäller för skolväsendet, så kallad betygsrätt, inte omfattar slutbetyg.
38. 24 kap. 10 § skollagen och 5 kap. 15 § förordningen om vuxenutbildning.
39. 10 kap. 23 § och 12 kap. 23 § skollagen.
40. 6 kap. 21 § skolförordningen (2011:185).
41. 6 kap. 22 § skolförordningen.
42. 9 § Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:123) om betygskatalog. Hur betygsdokument ska utformas anges i Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2016:16) om utformningen av betyg efter prövning i grundskolan och specialskolan.
43. 10 kap. 23 och 23 b §§ skollagen. Skyldigheten att erbjuda prövning efter obligatoriskt anordnad lovskola omfattar endast elever som har avslutat årskurs 9 utan att ha uppnått behörighet till ett nationellt program i gymnasieskolan.
44. 8 kap. 24 § gymnasieförordningen.
45. Se Skolinspektionens beslut den 10 april 2013, dnr. 412012:5590 avseende kurser i en elevs individuella studieplan. Samma slutsats bör troligtvis även kunna dras av en individuell studieplan innehållandes nivåer i ämnen.
46. 8 kap. 24 och 25 §§ gymnasieförordningen.
47. Detta följer av 8 kap. 24 § gymnasieförordningen.
48. Se 8 kap. 25 § gymnasieförordningen. Exempel på ämnen som bara får anordnas på vissa utbildningar är ämnena klassisk balett i yrkesdansarutbildningen och specialidrott.
49. 8 kap. 25 § gymnasieförordningen.
50. Se 15 kap. 22 skollagen och Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:123) om betygskatalog.
51. 12 § Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:123) om betygskatalog.
52. Se bilaga 2 till Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:123) om betygskatalog.
53. I 29 kap. 2 § skollagen definieras vilka personer som anses vara bosatta i landet.
54. Se 20 kap. 40, 40 a och 40 b §§ skollagen.
55. Se 20 kap. 40, 40 a och 40 b §§ skollagen.
56. 20 kap. 40 a och b §§ skollagen.
57. Observera att den som har påbörjat utbildning inom gymnasieskolan, anpassade gymnasieskolan, kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå eller kommunal vuxenutbildning som anpassad utbildning på gymnasial nivå före den 1 juli 2025 får senast den 30 juni 2030 genomgå prövning inom kommunal vuxenutbildning enligt bestämmelserna i 20 kap. 40 § skollagen i den äldre lydelsen. Prövning i en kurs får då göras bara hos en huvudman som erbjuder utbildning i ett ämne på en nivå som motsvarar den kurs som prövningen gäller. Se punkt 5 i ikraftträdande och övergångsbestämmelserna till lagen (2022:147) om ändring i skollagen (2010:800).
58. 20 kap. 43 § skollagen och 4 kap. 24 § förordningen om vuxenutbildning.
59. 20 kap. 40, 40 a och 40 b §§ skollagen.
60. 9–13 §§ Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2012:8) om betygskatalog för vuxenutbildning.
61. Se bilaga 1 till Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2012:8) om betygskatalog för vuxenutbildning.

AVSNITT 1

Inför betygssättning

1. Inför betygssättning

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen och läroplanerna för de olika skolformerna.[62]

Allmänna råd

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:417) om betyg och prövning finns följande allmänna råd i avsnittet 1 *Inför betygssättning.*

Läraren bör

1. utforma ändamålsenliga bedömningssituationer för att följa och främja elevernas kunskapsutveckling och säkerställa ett brett och varierat betygsunderlag inför betygssättningen,
2. utvärdera elevernas kunskaper i förhållande till ämnets eller kursens syfte, centrala innehåll och betygskriterier samt utifrån den undervisning som har bedrivits, samt
3. tillsammans med andra lärare skapa en samsyn om hur betygsunderlag kan analyseras och värderas vid betygssättningen.

Rektorn bör

4. skapa förutsättningar för att främja lärarnas arbete med rättvisande och likvärdiga betyg,
5. skapa rutiner för hur en legitimerad lärare sätter betyg tillsammans med en lärare som inte är legitimerad, samt
6. säkerställa att lärare vid behov får kompetensutveckling om betyg och betygssättning, och särskilt beakta behovet hos de lärare som inte är legitimerade.

Kommentarer

Det här avsnittet handlar om hur lärare förbereder sig inför betygssättningen och säkerställer att betygsunderlaget är brett och varierat när det är dags att sätta betyg.

Bedömningar i **formativt syfte** används för att följa och främja elevers kunskapsutveckling genom att läraren samlar information om elevers styrkor och utvecklingsbehov för att förändra och förbättra undervisningen samt för att ge återkoppling till eleverna.

Underlag används i texten för att signalera exempelvis enstaka prov, uppgifter, observationer etc. och den information de ger läraren. **Betygsunderlag** används om lärarens samlade underlag, det vill säga alla underlag sammantaget som läraren har vid tiden för betygssättningen.

Bedömningar i **summativt syfte** inför betygssättning används för att säkerställa ett brett och varierat underlag så att läraren får så relevant och rättvisande information som möjligt om elevernas kunskaper i förhållande till kurs- och ämnesplanerna.

Utforma ändamålsenliga bedömningssituationer och utvärdera elevernas kunskaper (de allmänna råden 1 och 2)

För att utforma en ändamålsenlig bedömningssituation behöver läraren utgå från frågorna: Vad är det jag vill veta? Varför vill jag veta det? Hur tänker jag använda informationen? Svaren påverkar hur läraren formulerar frågor eller uppgifter och vilka bedömningsformer som läraren väljer.

För att utvärdera elevernas kunskaper i förhållande till betygskriterierna kan läraren då och då under terminen, nivån i ämnet eller kursen behöva sammanfatta och dokumentera de kunskaper som eleverna har visat. Oavsett när, är det viktigt att läraren läser och tolkar betygskriterierna i relation till ämnets eller kursens syfte, centrala innehåll och den undervisning som har bedrivits.[63]

Bedömningar för olika syften

Läraren behöver utforma olika typer av bedömningssituationer för att få information om elevernas styrkor och utvecklingsbehov. Denna information kan sedan användas i *formativt* syfte för att stödja elevernas kunskapsutveckling. Lärare behöver också utforma bedömningssituationer för att få underlag som kan användas i *summativt* syfte för att sätta betyg.

I de tidigare åren i grundskolan och motsvarande skolformer syftar bedömningar främst till att stödja elevernas kunskapsutveckling och förbättra lärarens undervisning. Bedömningarna har alltså i första hand ett formativt syfte. Senare i grundskolan, och i motsvarande betygssättande skolformer samt i utbildning på gymnasial nivå, ska bedömningar dessutom ligga till grund för betygssättningen av elevernas kunskaper. Sådana bedömningar har ett summativt syfte.

Läraren behöver utforma relevanta bedömningssituationer

Det är viktigt att läraren eftersträvar att utforma bedömningssituationer som ger relevanta underlag för både formativa och summativa syften. Ju mer precis eller nyanserad informationen är om elevernas kunskaper, desto mer användbar är den för lärarens återkoppling till eleven, förändring och utveckling av undervisningen. Ju bättre informationen fungerar för att jämföras med betygskriterier, som till sin karaktär är övergripande, desto mer användbar är den som betygsunderlag. En viktig fråga är därför hur väl bedömningssituationerna och de underlag de leder fram till fungerar för olika syften. Det kan ibland vara så att informationen från en bedömningssituation kan användas i både formativt och summativt syfte. All information om elevens kunskaper från sådana situationer blir sannolikt inte lika relevant och användbar för både ett formativt och summativt syfte.

EXEMPEL

Ett exempel på ett underlag som har låg relevans vid betygssättningen är ett glosförhör i språk. Glosförhöret används för att ta reda på om eleven har lärt sig nya ord och därigenom getts förutsättningar att utveckla sin språkliga förmåga. Det kan därmed ge information som läraren eller elever kan använda i formativt syfte, men eftersom informationen inte är direkt jämförbar med betygskriterierna vid betygssättningen, är glosförhöret mindre användbart utifrån ett summativt syfte.

Utforma bedömningssituationer för att främja elevernas kunskapsutveckling

Läraren kan använda informationen från en bedömningssituation i formativt syfte för att förändra och utveckla sin undervisning eller ge återkoppling till eleverna. För att planera och genomföra undervisningen på bästa sätt behöver läraren hålla sig informerad om hur den undervisning som redan ägt rum har fungerat.

Bedömningar som syftar till att stödja elevernas kunskapsutveckling är ofta kontinuerliga, görs i stunden och hänger nära ihop med undervisningen. Eleverna är sällan medvetna om att sådana bedömningar görs av läraren, och behöver heller inte alltid vara det. Läraren behöver heller inte ge återkoppling till eleverna på alla uppgifter. När det sker är det viktigt att eleverna i möjligaste mån kan förstå och använda återkopplingen. Det kan till exempel handla om att ge eleverna utrymme och stöd för att bearbeta den återkoppling som läraren har gett.

I vissa fall kan lärare använda sig av verktyg som uppgiftsspecifika *bedömningsmatriser*, bedömningsaspekter och elevexempel i undervisningen.[64] Rätt använda kan sådana verktyg ha ett värde för att stödja elevernas kunskapsutveckling.[65] Läraren behöver samtidigt vara öppen och lyhörd för att eleverna kan komma att visa andra kunskaper än de som är framskrivna i exempelvis en matris. Bedömningsmatriser och bedömningsaspekter kan också begränsa vilka kunskaper eleverna utvecklar.[66]

Uppgiftsspecifika bedömningsmatriser syftar på matriser där läraren har utvecklat och förmedlar bedömningsaspekter som är specifika för en viss uppgift och där syftet är att stödja elevens förståelse av kvalitet i uppgiftens genomförande och/eller resultat.

Betygsmatriser är matriser med formuleringar direkt hämtade från betygskriterierna.

Framåtsyftande återkoppling enbart i form av betygskriterier eller betygsbeteckningar kan ofta vara svår för elever att förstå och använda.[67] Betygskriterierna och betygsbeteckningar är övergripande och inte uppgiftsanpassade, vilket gör att de inte lämpar sig för väl avvägd och framåtsyftande återkoppling. Elevernas uppmärksamhet riskerar här att styras mot betygen i stället för vad de ska lära sig i ämnet eller kursen. Därför är det viktigt att skolan följer upp hur väl de verktyg som används uppfyller skolans pedagogiska uppdrag.

Utforma bedömningssituationer för att få ett brett och varierat betygsunderlag vid betygssättningen

Utöver att utforma bedömningssituationer för att förändra och utveckla undervisningen, eller ge återkoppling till eleverna, behöver lärare utforma bedömningssituationer där avsikten främst är att samla in information inför betygssättningen. Vid betygssättningen ska betygsunderlaget jämföras med betygskriterierna. Bedömningssituationerna behöver då ge ett tillräckligt brett och varierat betygsunderlag för att läraren med säkerhet ska kunna avgöra vilket betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper vid betygssättningen.[68]

Ju tyngre vägande bedömningssituationen är, desto viktigare blir det att genomförandet sker på ett tillförlitligt sätt. Detta är extra viktigt när betyget kan få en större betydelse för eleverna, till exempel som grund för behörighet och urval till nästa utbildningsnivå.

Det är viktigt, men inte alltid enkelt, att utforma uppgifter som ger alla elever goda möjligheter att uttrycka sitt kunnande i ämnet. Läraren kan använda sig av varierande bedömningsformer, så som muntlig, skriftlig eller praktisk redovisning. Att utforma uppgifter så att eleverna ges möjlighet att uttrycka sina kunskaper kan till exempel innebära att se över språkliga hinder, att göra anpassningar av uppgifternas kontext eller att anpassa valet av uppgiftstyp. För en elev med funktionsnedsättning blir det av särskild vikt att säkerställa att bedömningssituationen ger eleven goda förutsättningar att visa sina kunskaper i ämnet eller kursen. Elever med funktionsnedsättningar kan exempelvis behöva ges extra tid för att genomföra prov eller få text översatt till punktskrift. Det är samtidigt viktigt att uppgifterna utformas på ett sådant sätt att de faktiskt prövar de kunskaper som läraren behöver information om utifrån betygskriterierna (om situationen handlar om funktionsnedsättning, se vidare i avsnittet 3 Betygssättning). Därför kan undervisningen ibland behöva ge eleverna möjligheter att lära sig och bli bekväma med olika redovisningsformer.

Formella bedömnings-situationer innebär mer uttalade bedömnings-situationer som arrangerats av läraren i avsikt att bedöma elevernas kunskaper, till exempel prov eller förhör.

Informella bedömnings-situationer i undervisningen kan till exempel vara när läraren lyssnar på elevers resonemang eller ser eleverna utföra något.

Formella och informella bedömningssituationer

Bedömningssituationer kan vara både *formella och informella*. De informella bedömningarna pågår kontinuerligt, och ibland reflekterar läraren kanske inte ens över att det är en bedömningssituation. Sådant som eleverna säger eller gör kan dock vara värdefullt att dokumentera så att läraren inte förlorar underlag som är relevanta för betygssättningen. Det är viktigt att vara uppmärksam på att informella bedömningssituationer inte ensidigt gynnar de elever som har lättare att visa sitt kunnande i ett visst sammanhang. Exempelvis kan spontana diskussioner som uppstår i klassrummet gynna elever som är bekväma med att tala inför andra, medan elever som inte är det riskerar att missgynnas. Det är också angeläget att det finns ett samarbete inom skolan för att säkerställa att eleverna inte upplever att de bedöms hela tiden, eftersom det kan leda till rädsla för att ha fel.[69] När elever upplever att de går i skolan för att få befintliga kunskaper bedömda i stället för att lära sig nya saker kan det leda till sämre kunskapsutveckling och stress.[70]

Dokumentation

Läraren avgör utifrån sin yrkeskunskap vilken dokumentation som behövs för att stödja elevernas kunskapsutveckling och som är ändamålsenlig för att säkerställa ett brett och varierat underlag inför betygssättningen.[71] Det finns inga författningskrav på att läraren ska dokumentera alla kunskaper vid både formella och informella bedömningssituationer. Det finns inte heller några bestämmelser om hur dokumentationen ska utformas. För elevernas rättssäkerhet behöver dokumentationen däremot fungera i de fall en annan lärare tar över undervisningen och sätter betyg. Dokumentationen kan till exempel bestå av skriftliga redovisningar, minnesanteckningar från muntliga eller praktiska redovisningar, observationsanteckningar och resultat från praktiska arbetstillfällen samt laborationsrapporter. Det behöver finnas utrymme för läraren att anpassa sin dokumentation bland annat beroende på ämnets karaktär, årskurs eller skolform.

Läraren behöver med viss regelbundenhet utvärdera sin dokumentation av elevernas kunskaper. Sådan utvärdering kan användas för att bedöma om någon del av ämnets eller kursens syfte och centrala innehåll behöver fokuseras eller fördjupas i undervisningen. Det är också ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett tillräckligt brett och varierat underlag som är relevant i förhållande till betygskriterierna vid tiden för betygssättningen. Hur ofta läraren väljer att göra avstämningar av sin dokumentation kan variera beroende på ämne, nivå i ett ämne, kurs, skolform eller undervisningens upplägg.

Dokumentationen är även ett betydelsefullt underlag vid exempelvis information till elever eller vid utvecklingssamtalet. Den kan också visa om en elev behöver stödinsatser, till exempel extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen eller särskilt stöd.[72]

Risker med dokumentation i digitala system och betygsmatriser
Digitala dokumentationssystem kan innebära en risk för så kallad överdokumentation, det vill säga att läraren åläggs att dokumentera och dela mer information än vad som är nödvändigt för att stödja elevernas kunskapsutveckling och att sätta betyg. Det är inte ändamålsenligt att dokumentera samma uppgifter flera gånger i olika dokumentationssystem, till exempel både i en fysisk portfolio och i en digital plattform.

En annan risk med digitala dokumentationssystem är att de riskerar att inte stödja en betygssättning som är i enlighet med styrdokument, vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det kan handla om system med automatiserade och förenklande sätt att sammanfatta bedömningsunderlag till omdömen eller betyg och som begränsar lärares möjligheter att anpassa sin dokumentation. System som tillåter mer flexibla sätt att dokumentera är därför att föredra.

Dokumentation där markeringar gjorts i betygsmatriser, det vill säga där formuleringarna är direkt hämtade från betygskriterierna och särskilt när de har delats upp i mindre delar, kan också innebära risker. Metoden kan leda till att läraren planerar undervisningen och bedömningssituationer i förhållande till varje enskild del i de uppdelade betygskriterierna och sedan prickar av detaljer i betygskriterierna vid bedömningstillfällena. Det riskerar också att begränsa lärarens möjligheter att vara flexibel och att anpassa sin undervisning efter elevernas behov och förutsättningar. Om denna slags dokumentation dessutom delas med eleverna riskerar den att sammanblandas med återkoppling.[73] Som tidigare nämnts är betygskriterierna inte uppgiftsanpassade och därför inte lämpade för framåtsyftande återkoppling.

Avprickning utan analys och reflektion kan göra att lärarens olika underlag värderas felaktigt vid betygssättningen. Markeringar i betygsmatriser är därför inte tillräckligt när det är dags för betygssättningen. Risken är att lärarens olika underlag då värderas felaktigt eftersom kortfattade markeringar i betygsmatriser är för informationsfattiga för att kunna ställas i relation till betygskriterierna. Det kan i sin tur leda till att tidiga eller begränsade underlag värderas på samma sätt som senare eller mer omfattande underlag. Markeringar i betygsmatriser är inte heller tillräckliga som underlag för att förklara skälen till ett betyg (se vidare i avsnittet 2 Informera om betyg och betygssättning).[74]

Skapa en samsyn om hur underlag kan analyseras och värderas vid betygssättningen (det allmänna rådet 3)

Lärares arbete med samsyn är viktigt dels för att göra betygen så rättvisande och likvärdiga som möjligt,[75] dels för att ge eleverna enhetlig information om betyg och betygssättning. Slutligen är samsyn i tolkning av kurs- och ämnesplaner viktigt för att skapa förutsättningar för likvärdig undervisning.

Betygskriterier kan förmodligen aldrig formuleras så precisa att de på egen hand kan garantera likvärdighet.[76] Däremot kan likvärdigheten stärkas genom att lärare eftersträvar en samsyn kring vad det innebär att vara kunnig i ett ämne. Ett sådant arbete underlättar lärarnas professionella läsning och tolkning av betygskriterierna i relation till ämnets eller kursens syfte, centrala innehåll och den undervisning som har bedrivits. Samsyn förbättrar även kvaliteten i lärares

analyser och värderingar av de olika betygsunderlagens relevans vid betygssättningen. Lärare kan arbeta för en sådan samsyn genom att exempelvis diskutera vad det innebär att göra en sammantagen bedömning och sätta det betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper (se vidare i avsnittet 3 Betygssättning). Det är också viktigt att diskutera hur man gör när man särskilt beaktar elevernas resultat på nationella prov vid betygssättningen.[77] Diskussionerna kan vidare handla om vilka skäl som finns för att låta vissa underlag väga tyngre vid betygssättningen, eller när den så kallade undantagsbestämmelsen kan vara tillämplig[78]. Kollegiala diskussioner av detta slag kan föras på ett allmänt plan, men det kan också vara värdefullt att fördjupa dem genom att diskutera konkreta elevexempel i ett visst ämne.

Sambedömning

Sambedömning bidrar till en gemensam syn på vad som ska bedömas och hur bedömningen kan gå till. Det går att förbättra såväl utformningen av bedömningssituationer som bedömningen av olika underlag genom att föra professionella samtal.[79] Sådana samtal kan ha både formativa och summativa syften.[80] Lärare kan tillsammans analysera olika underlag och hur eleverna ger uttryck för sin förståelse av ämnesinnehållet. Detta visar vad undervisningen kan behöva fokusera på eller fördjupa för att möta de utvecklingsbehov som identifieras. Lärare kan även, som nämnts tidigare, diskutera hur olika underlag kan värderas i förhållande till ämnets eller kursens syfte, det centrala innehållet, betygskriterierna och den undervisning som har bedrivits. Lärare kan nå samsyn när de analyserar och diskuterar elevprestationer, men ändå göra olika värderingar av dem, till exempel beroende på hur undervisningen utformats.[81] Ju större underlag, desto bättre är oftast möjligheterna för lärare att göra samstämmiga bedömningar. Samtidigt är det förstås mer tidskrävande att diskutera ett större underlag. Även om lärare har en hög grad av samsyn kan det vara svårt att uppnå hög samstämmighet mellan lärares värderingar av enskilda elevprestationer, speciellt vid bedömning av mer komplexa kunskaper. Betyg kan i den meningen aldrig vara helt likvärdiga, samtidigt som det är centralt att arbeta för att främja likvärdigheten.[82]

Rektorns arbete med att skapa förutsättningar för att främja rättvisande och likvärdiga betyg (det allmänna rådet 4)

Rektorn har en central roll för lärares arbete med rättvisande och likvärdiga betyg. Betygssättning bygger på att läraren har mandat att göra professionella bedömningar. För att sätta det betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper vid tiden för betygssättning behöver lärare ges förutsättningar att tillsammans med kollegor diskutera hur de kan analysera och värdera elevernas kunskaper, hur de kan utforma ändamålsenliga bedömningssituationer och hur de kan bedöma olika elevprestationer. Det kan även innebära att enas om former för dokumentation på skolenheten. Vid behov kan huvudmannen behöva bistå med att organisera arbetet mellan skolenheter, till exempel när lärare saknar ämneskollegor inom skolenheten. Detta kan ske genom att skapa mötesplatser, såväl fysiska som digitala.

En del i rektorns ansvar för att främja rättvisande och likvärdiga betyg handlar om dokumentation. Rektorn och lärarna kan tillsammans komma överens om hur en ändamålsenlig dokumentation kan föras, om det görs gemensamt och vad det är lämpligt att den innehåller. Det är viktigt att lärarna ges utrymme att använda olika betygsunderlag och att undvika överdokumentation.[83] Hur lärare utformar sin dokumentation kan bland annat bero på ämnets karaktär och vilken årskurs eller skolform läraren undervisar i.

Även om rektorn och lärarna beslutar sig för att inte ha gemensamma former för dokumentation är det viktigt att rektorn, så långt det är möjligt, känner till var dokumentationen finns. På så sätt kan det säkerställas att kunskap om eleverna och deras utbildning inte går förlorad vid lärarbyten. Det är den undervisande läraren som har bäst kännedom om elevernas kunskaper, men dokumentationen behöver så långt som möjligt förstås av en lärare som i ett senare skede tar över undervisningen och sätter betyg. Detta är en fråga om rättssäkerhet för eleverna.

Skapa rutiner för hur en legitimerad lärare sätter betyg tillsammans med en lärare som inte är legitimerad (det allmänna rådet 5)

Betyg ska beslutas av den eller de lärare som bedriver undervisningen vid den tidpunkt när betyg ska sättas. Om läraren eller lärarna inte är legitimerade, ska beslutet fattas tillsammans med en lärare som är legitimerad.[84] Rektorn bör därför skapa förutsättningar och rutiner för hur en legitimerad lärare sätter betyg tillsammans med en lärare som inte är legitimerad. Det är viktigt att rektorn planerar arbetet inför betygssättningen, så att den legitimerade läraren får information i tid om uppgiften att bistå en kollega som saknar legitimation.
Det är också viktigt att tiden som avsätts för detta är tillräcklig. Den legitimerade läraren behöver dock varken delta i kollegans undervisning, medverka i kollegans arbete med att utforma ändamålsenliga bedömningssituationer eller samla in eget betygsunderlag. Den legitimerade läraren går alltså inte i god för sin kollegas arbete eller för hur enskilda underlag har värderats. För att tillsammans kunna besluta om det betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper kan den legitimerade läraren bedöma om sammanfattande dokumentation och annan information kan fungera för att sätta betyg. Om läraren som inte är legitimerad är osäker på vilket betyg som ska sättas kan lärarna tillsammans se över delar av ett betygsunderlag eller samtala om hur betygskriterierna har tolkats.

Det är viktigt att skilja på skollagens krav om att som legitimerad lärare sätta betyg tillsammans med en lärare som saknar legitimation och vad som mer allmänt handlar om att ge lärare som saknar legitimation kompetensutveckling eller annat stöd om betyg och betygssättning.

Säkerställa lärares kompetensutveckling (det allmänna rådet 6)

Rektorn ansvarar för att betyg sätts enligt bestämmelserna.[85] Rektorn behöver också följa upp betyg och resultat på nationella prov för eleverna på skolenheten och känna till hur lärarna tillämpar bestämmelserna i sin betygssättning. Skälet är att lärares behov av kompetensutveckling om betyg och betygssättning behöver tillgodoses i de fall tillämpningen brister (se vidare i avsnittet 4 *Följa upp betyg och betygssättning*).

I rektorns ansvar ingår att särskilt uppmärksamma behov av kompetensutveckling om betyg och betygssättning hos lärare utan legitimation.[86] Även legitimerade lärare kan behöva stöd. Det kan till exempel vara fallet när det handlar om mindre erfarna eller nyanställda lärare.[87] Stödet kan till exempel bestå av mer formell kompetensutveckling, regelbundna kollegiala diskussioner eller handledning av en kollega.

Huvudmannen har ett övergripande ansvar för kompetensutveckling och ska se till att lärare och rektorer har nödvändiga insikter i skolans bestämmelser, vilket innefattar vad som gäller för betyg och betygssättning.[88]

62. 1 kap. 9 § och 3 kap. 14 § skollagen, avsnitten 2.2 Kunskaper, 2.7 Bedömning och betyg samt 2.8 Rektorns ansvar i bilagan till förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitten 2.2 Kunskaper, 2.7 Bedömning och betyg samt 2.8 Rektorns ansvar i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade grundskolan, avsnitten 2.2 Kunskaper, 2.7 Bedömning och betyg samt 2.8 Rektorns ansvar i bilagan till förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitten 2.2 Kunskaper, 2.7 Bedömning samt 2.8 Rektorns ansvar i bilagan till förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitten 2.1 Kunskaper, 2.5 Bedömning och betyg samt 2.6 Rektorns ansvar i bilagan till förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnitten 2.1 Kunskaper, 2.5 Bedömning och betyg samt 2.6 Rektorns ansvar i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade gymnasieskolan samt avsnitten 2.1 Kunskaper, 2.3 Bedömning och betyg samt 2.4 Rektorns ansvar i bilagan till förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.

63. Motsvarigheten beträffande komvux i svenska för invandrare (sfi) förklaras i en informationsruta på sidan 7.

64. Avsnittet 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnittet 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade grundskolan, avsnittet 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnittet 2.7 Bedömning i bilagan till förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnittet 2.5 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnittet 2.5 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade gymnasieskolan samt avsnittet 2.3 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.

65. Jönsson, A & Panadero, E. (2020) *A critical review of the arguments against the use of rubrics* 30.

66. Se till exempel Harlen, W. & Deakin Crick, R. (2002) A systematic review of the impact of summative assessment and tests on students – motivation for learning. *Research Evidence in Education Library*. London: EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London; Torrance, H. (2012) Formative assessment at the crossroads: conformative, deformative and transformative assessment. *Oxford Review of Education*, 38:3 och Ninomiya, S. (2016) The Possibilities and Limitations of Assessment for Learning: Exploring the Theory of Formative Assessment and the Notion of "Closing the Learning Gap", *Educational Studies in Japan: International Yearbook,* 10.

67. Se till exempel, Eisner, E. (1967) Educational objectives: Help or Hindrance? *American Journal of Education,* 91:4, Black, P. & Wiliam, D. (1998) *Inside the black box,* Torrance, H. (2007) Assessment as learning? How the use of explicit learning objectives, assessment criteria and feedback in postsecondary education can come to dominate learning. *Assessment in education,* 14:3, Florin Sädbom, R. (2015) *I det didaktiska spänningsfältet mellan styrning och elevers lärande: en studie av lärares tal om och iscensättning av kursplanemål i en mål- och resultatstyrd skola* och Wisniewski, B., Zierer, K. och Hattie, J. (2020), The Power of Feedback Revisited: A Meta-Analysis of Educational Feedback Research, *Frontiers in Psychology.*

68. I vissa skolformer behöver läraren sammanfatta eller värdera elevernas kunskaper i förhållande till betygskriterierna även vid andra tillfällen än betygssättningen. Det kan vara inom ramen för den individuella utvecklingsplanen, för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller särskilt stöd. Ett annat skäl kan vara att säkerställa att eleverna får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

69. Ferm-Almqvist, C., Vinge, J., Väkevä, L., & Zandén, O. (2017). Assessment as learning in music education: the risk of 'criteria compliance' replacing 'learning' in the Scandinavian countries. *Research Studies in Music Education,* 39:1.

70. SOU 2020:43 *Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper.*

71. SOU 2018:17 *Med undervisningsskicklighet i centrum – Ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling,* s.426–27.

72. Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Särskilt stöd finns inte inom komvux.

73. Grönlund, A. (2019) *Återkoppling i analoga och digitala klassrum: Spänningsfyllda verksamheter i samhällskunskapsundervisning.*

74. Grönlund, A., Samuelsson, J & Samuelsson, J. (2021) When documentation becomes feedback: tensions in feedback activity in Learning Management Systems. *Education Inquiry* (epub ahead of print).

75. Thornberg, P. & Jönsson, A. (2015) *Sambedömning för ökad likvärdighet?.*

76. Waldow, F. (2014) Conceptions of justice in the examination systems of England, Germany and Sweden: A look at safeguards of fair procedure and possibilities of appeal. *Comparative Education Review*. 58:2 och SOU 1942:11 *Betänkande med utredning och förslag angående betygssättningen i folkskolan*. Prop. 2021/22:36 *Ämnesbetyg – betygen ska bättre spegla elevers kunskaper.*

77. Läs mer om att särskilt beakta resultatet på ett nationellt prov vid betygssättningen i avsnittet *3 Betygssättning.*

78. Undantagsbestämmelsen regleras i 10 kap. 21 §, 11 kap. 23 a §, 12 kap. 21 §, 13 kap. 21 b §, 15 kap. 26 §, 18 kap. 25 § och 20 kap. 38 § skollagen.
79. Se till exempel Skolverket (2014) Sambedömning i skolan, Thornberg, P. & Jönsson, A. (2015) *Sambedömning för ökad likvärdighet?*, och Crisp, V. (2018), Insights into teacher moderation of marks on highstakes nonexamined assessments, *Research Matters* 25, Cambridge Assessment.
80. Se till exempel Bloxham, S., Hughes, C. & Adie, L. (2016) What's the point of moderation? A discussion of the purposes achieved through contemporary moderation practices, *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 41:4 och Adie, L., Klenowski, V. (2016) Moderation and Assessment. I Peters M. (red.) *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory. Singapore: Springer.*
81. Se till exempel Thornberg, P. & Jönsson, A. (2015) *Sambedömning för ökad likvärdighet*?.
82. Se till exempel Stobart, G. (2005) Fairness in multicultural assessment systems. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice,* 12:3 och Bloxham, S., den-Outer, B, Hudson, J. & Price, M. (2016) Let's stop the pretence of consistent marking: exploring the multiple limitations of assessment criteria. *Assessment & Evaluation in Higher Education,* 41:3.
83. Se betänkandet SOU 2018:17 *Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling.*
84. 3 kap. 16 § skollagen.
85. 3 kap. 14 § skollagen.
86. Prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet,* s. 299.
87. Prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet,* s. 299.
88. 2 kap. 34 a § skollagen.

AVSNITT 2

Informera om betyg och betygssättning

2. Informera om betyg och betygssättning

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen.[89]

Allmänna råd

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:417) om betyg och prövning finns följande allmänna råd i avsnittet 2 *Informera om betyg och betygssättning.*

Läraren bör

1. ge ändamålsenlig information till eleverna om vad som är väsentliga kunskaper i ämnet eller kursen, om betyg, betygssättning och betygskriterier, samt
2. förklara vad som varit avgörande när hon eller han upplyser om skälen för betyget på begäran av eleven eller elevens vårdnadshavare.

Rektorn bör tillsammans med lärarna

3. säkerställa att eleverna får väl avvägd och enhetlig information om betyg och betygssättning.

Kommentarer

Det här avsnittet handlar om information om betyg och betygssättning och när sådan information är lämplig att ge. Efter betygssättningen ges information om grunderna för satt betyg.

Informera om väsentliga kunskaper och betygskriterier, betyg samt betygssättning (de allmänna råden 1 och 3)

Väsentliga kunskaper i ämnet är de tyngdpunkter som betonas i syftet och går att koppla till många och bärande delar av det centrala innehållet.

Det är genom undervisningen eleverna får förståelse för vad som är väsentliga kunskaper i ämnet eller kursen. En sådan förståelse är en bra förutsättning för att informera om hur betyg sätts med stöd av betygskriterier. När läraren informerar om väsentliga kunskaper, betyg och betygssättning behöver hänsyn tas till den aktuella skolformen och elevernas ålder, deras möjlighet att tillgodogöra sig informationen eller om det gäller betyg som kan få en större betydelse för eleven. Innehållet kan vara svårt för eleverna att förstå i början av ett ämne, en kurs, termin eller ett arbetsområde, eller innan de har fått ett innehållsligt sammanhang.[90] Därför kan det vara att föredra att ge sådan information senare.

Informera om väsentliga kunskaper och betygskriterier

Det är betydelsefullt att eleverna på olika sätt utvecklar förståelse för vad som är väsentliga kunskaper i de olika ämnena. Det innebär att eleverna gradvis fördjupar sin förståelse för ämnets eller kursens syfte, centrala innehåll och betygskriterier vilket är en process som pågår under hela undervisningstiden.

Väl avvägd information innebär exempelvis att informationen anpassas till den nivå i utbildningssystemet där eleverna befinner sig. Det innebär även att sådan information inte tar omotiverat stort utrymme från undervisningen.

Enhetlig information innebär att eleverna inte ska mötas av olika budskap om betygskriterier, betyg och betygssättning av lärare och rektorer. Den information som ges får inte vara motsägelsefull, bidra till osäkerhet eller leda till otydliga förväntningar.

Det är inte nödvändigt att ge eleverna specifik information om vad som bedöms i alla bedömningssituationer. Läraren avgör vilken information som kan vara lämplig att ge eleverna i anslutning till en bedömningssituation. Vid bedömningssituationer som kan komma att få stor betydelse för betygssättningen finns det mer uppenbara skäl att informera om vad bedömningen kommer att fokusera på. Det är rimligt att ställa högre krav på information i årskurser eller skolformer där betyg används som grund för behörighet och urval till nästa utbildningsnivå.

Informera om betyg och betygssättning

Eleverna ska få information om de grunder som tillämpas vid betygssättningen.[91] Det innebär att rektorn ansvarar för att eleverna får väl avvägd och enhetlig information om betyg och betygssättning av sina lärare. Skolenheten kan med fördel ge generell information om betyg och betygssättning vid samordnade tillfällen på skolenheten. Det kan bidra till att informationen blir enhetlig och inte tar omotiverat utrymme från undervisningen.

Skolan kan ha rutiner för sin hantering av sent inlämnade uppgifter och för hantering av omprov och kompletteringar. Huvudprincipen är alltid att alla elever ska ges likvärdiga förutsättningar och att de ska vara införstådda med skolans regler och rutiner.

Informationen som skolan ger kan handla om vid vilken tidpunkt betygen sätts och vad betygen i årskursen eller skolformen används till. Det är viktigt att lärare klargör exempelvis att betyget från ett nationellt prov inte per automatik blir elevens betyg, och att betygsbeteckningar som används som omdömen på prov och uppgifter inte med en enkel formel kan vägas samman till ett betyg i slutet av terminen, nivån i ämnet eller kursen. Det är viktigt att eleverna förstår att betyget inte är ett medelvärde av resultaten på de prov och uppgifter som eleven genomfört fram till och med betygssättningen. Eleverna behöver också förstå att kunskaper som de visat senare under utbildningen ofta väger tyngre än information från bedömningar som gjorts tidigt. Skolan och lärarna kan även behöva vara tydliga med att bedömningar har olika syften så att eleverna förstår att lärarens kontinuerliga bedömningar fram till att betygen sätts främst är till för att stödja deras kunskapsutveckling. För mycket information om bedömning och betyg till elever och vårdnadshavare kan vara negativt för elevernas kunskapsutveckling och leda till stress.

Elever vill ofta ha information eller få besked om vad de ska göra för att få ett visst betyg. Elever behöver få information om sin kunskapsutveckling och sina utvecklingsbehov, men det är som regel inte möjligt att i förväg bestämma hur många gånger en elev behöver visa ett kunnande med en viss kvalitet för att få ett visst betyg. Läraren gör sådana avgöranden utifrån en professionell och allsidig bedömning vid betygssättningen. Information om detta kan behöva ges generellt till eleverna.

Om betyget har större konsekvenser för elevens framtid, till exempel om det ligger till grund för urval till nästa utbildningsnivå, har eleven av naturliga skäl behov av mer utförlig information.

Upplysa om skälen för ett betyg (det allmänna rådet 2)

Läraren ska på begäran upplysa eleven, och i förekommande fall vårdnadshavaren, om skälen för ett betyg.[93] Att informera eleven eller vårdnadshavaren om skälen för ett betyg innebär inte att läraren i detalj behöver redogöra för samtliga bedömningsunderlag och hur dessa har värderats vid betygssättningen. Det innebär däremot att läraren bör kunna förklara de skäl som har varit avgörande och direkt påverkat vilket betyg som satts. Det kan till exempel handla om att förklara vilka underlag som vägt särskilt tungt och varför. Det går inte att motivera ett betyg enbart utifrån ett enstaka underlag. Elevens möjligheter att förstå skälen till ett satt betyg förbättras om undervisningen har visat vad som är väsentlig kunskap i ett ämne, i en nivå i ett ämne eller i en kurs.

Det är skillnad på att informera om skälen för ett satt betyg och att informera om elevens kunskapsutveckling. Det är vanligt att elever vill ha information om vilket betyg läraren tänker sätta före betygssättningstillfället, men lärare kan inte i förväg förväntas ge ett definitivt svar på vilket betyg eleven kommer att få. Först vid tiden för betygssättningen finns all relevant information om elevens kunskaper. Ibland används exempelvis så kallade F-varningar för att informera elever och vårdnadshavare om att en elev riskerar att inte få ett godkänt betyg. F-varning är inte ett begrepp i skolans författningar och det finns därmed inget krav på att förhandsvarna för att kunna sätta ett F eller Icke godkänt. Samtidigt är det angeläget att försöka undvika att ett betyg kommer som en överraskning för en elev. Det kan därför vara bra att undvika att använda uttryck som att elever ”har” ett visst betyg innan betyget har satts.

89. 3 kap. 15 och 17 §§ skollagen.

90. Se till exempel Florin Sädbom, R. (2015) *I det didaktiska spänningsfältet mellan styrning och elevers lärande: en studie av lärares tal om och iscensättning av kursplanemål i en mål- och resultatstyrd skola.*

91. 3 kap. 15 § skollagen.

92. 3 kap. 17 § skollagen.

AVSNITT 3

Betygssättning

3. Betygssättning

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen, läroplanerna och förordningarna för de olika skolformerna.[93]

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:417) om betyg och prövning finns följande allmänna råd i avsnittet 3 *Betygssättning*.

Allmänna råd

Läraren bör vid betygssättningen:

1. läsa och tolka betygskriterierna så att betygsunderlagets olika delar tillmäts relevant vikt utifrån ämnets eller kursens syfte, centrala innehåll och den undervisning som har bedrivits,
2. i samband med en sammantagen bedömning analysera hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar,
3. samråda med andra lärare vid tveksamheter om hur en elevs resultat på ett nationellt prov särskilt ska beaktas, samt
4. samråda med andra lärare vid tveksamheter om att, vid särskilda skäl, bortse från enstaka delar av betygskriterierna.

Kommentarer

Det här avsnittet handlar om vad som sker vid betygssättningstillfället. De allmänna råden avser att stödja läraren i att på ett strukturerat, systematiskt och rättssäkert sätt säkerställa att betygssättningen utgår från styrdokumenten, vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Vid betygssättningen analyserar och värderar läraren kvaliteten på elevens kunnande i relation till betygskriterierna och avgör vilket betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper. Läraren behöver läsa och tolka betygskriterierna i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits. Betygssättning är alltså inte en mekanisk avprickning utan en professionell bedömning som lärare gör.

Om betygskriterier och betygsskalan

Det finns betygskriterier för betygsstegen A, B, C, D och E. Inom komvux på grundläggande nivå, som anpassad utbildning på grundläggande nivå samt i svenska för invandrare används en förenklad betygsskala där det enbart finns betygskriterier för betyget Godkänt.

Betygskriterierna uttrycker kännetecken på kunskaper i tre steg E, C och A. Med stöd av kriterierna avgör läraren vilket betyg på skalan som bäst motsvarar elevens kunskaper – från underkända (F), via godtagbara (E), över goda (C) till utmärkta (A). För betyget E och betyget Godkänt måste elevens kunskaper motsvara samtliga delar av betygskriterierna för betyget E respektive Godkänt. En förutsättning för att betygen D-A ska komma i fråga är att elevens kunskaper motsvarar samtliga delar av betygskriterierna för E. För betygen C respektive A behöver elevens kunskaper inte motsvara samtliga delar i betygskriterierna, utan läraren sätter det betyg som *sammantaget* bäst motsvarar elevens kunskaper. Betygen B respektive D sätts om läraren bedömer att elevens kunskaper *sammantaget* bäst motsvarar en nivå på betygsskalan mellan betygen A och C respektive C och E.

Analysera betygsunderlaget samt läsa och tolka betygskriterier (det allmänna rådet 1)

Analysera underlag

Vid betygssättningen ska läraren analysera de underlag som finns tillgängliga för att sätta det betyg som bäst motsvarar nivån på elevens kunskaper i slutet av en termin, nivå eller delnivå i ett ämne, kurs eller delkurs. De underlag som är relevanta vid en jämförelse med betygskriterierna utgör lärarens betygsunderlag. Däremot inkluderas inte sent inkomna underlag, som läraren inte haft tid att värdera på ett tillförlitligt sätt, eller äldre underlag som läraren bedömer inte ger en tillförlitlig bild av elevens kunskaper vid slutet av terminen, nivån eller delnivån i ämnet, kursen eller delkursen.

Olika delar av betygsunderlaget kan av flera anledningar tillmätas olika vikt vid betygssättningen. Någonting som kan förstärka relevansen kan vara om ett underlag är nyare och därmed ger en bättre bild av elevens kunskaper vid betygssättningstillfället, jämfört med ett äldre underlag. Ett annat skäl till att ett underlag väger tyngre än vad det annars skulle ha gjort kan vara om en bedömningsuppgift har utformats och bedömts i samarbete med kollegor. Någonting som kan försvaga ett underlags relevans är om det har funnits omständigheter som till exempel gjorde att en eller flera elever missuppfattade en uppgift eller

att genomförandet av uppgiften inte blev som läraren hade tänkt sig. Läraren behöver vara särskilt uppmärksam på relevansen i uppgifter som genomförts under okontrollerade former utanför lektionstid eftersom eleverna exempelvis kan ha plagierat eller låtit andra genomföra uppgiften.

Läraren måste analysera sitt betygsunderlag i relation till betygskriterierna på ett strukturerat sätt. Det är viktigt för att motverka att irrelevanta aspekter, som flit eller uppförande, oavsiktligt vägs in i elevens betyg eller att betyget baseras på en subjektiv eller intuitiv bild.[94] De underlag som analyseras vid betygssättningen kan vara både sådana som har dokumenterats och sådana som inte har dokumenterats. Kunskaper som eleven har visat vid mer informella bedömningssituationer och som läraren minns men inte dokumenterat, utgör också underlag som kan vara relevanta i förhållande till betygskriterierna.

Läraren kan ha dokumentation i form av markeringar och noteringar utifrån betygskriterierna, men sådan dokumentation kan inte i sig på ett enkelt sätt sammanfattas till ett betyg. Det beror på att lärarens professionella bedömning av hur elevens samlade kunskapsnivå i ämnet, i nivån eller i delnivån i ämnet, i kursen eller i delkursen relaterar till betygskriterierna förutsätter att betygskriterierna tolkas i ett sammanhang.

Läsa och tolka betygskriterier

Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till ämnets eller kursens syfte, centrala innehåll[95] och den undervisning som har bedrivits.[96] Lösryckta ur det sammanhanget kan inte betygskriterierna på ett meningsfullt sätt säga något om vad som krävs för ett visst betyg. Betygskriterier ska därför inte uppfattas som generella, utan ämnes- och kursspecifika.

Läraren genomför undervisningen utifrån hela syftet och hela det centrala innehållet, men kan välja att fördjupa undervisningen mer i relation till vissa delar. Eleverna ska därmed ges möjlighet att utveckla sitt kunnande utifrån alla delar av kurs- eller ämnesplanen. Att betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till ämnets eller kursens syfte, centrala innehåll och den undervisning som har bedrivits innebär att olika delar och underlag viktas olika tungt vid betygssättningen. Läraren fäster då större vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till stora och särskilt väsentliga delar av det centrala innehållet och som därmed har fokuserats i undervisningen.

Ämnessammanhanget är en förutsättning för att tolka och använda betygskriterierna. Det går inte att utan hänsyn till ämnesinnehållet avgöra vad det innebär att ”Eleven formger och framställer slöjdföremål” (grundskolans kursplan i slöjd) eller att ”Eleven visar grundläggande läsförståelse” (anpassade gymnasieskolans ämnesplan i svenska). Vidare påverkar ämnesinnehållet såväl vad som är relevant att bedöma som vad eleverna har möjlighet att utveckla. Exempelvis beror en elevs problemlösningsförmåga på vilka specifika problem i det aktuella ämnet som eleven har mött i undervisningen. Detta understryker ytterligare varför det är nödvändigt att läsa och tolka betygskriterierna utifrån syfte, centralt innehåll och den undervisning som har bedrivits.

Det är som regel inte möjligt att i förväg bestämma att det räcker med att eleven visar en viss kvalitet i förhållande till någon del i betygskriterierna en gång eller ett visst antal gånger. Läraren behöver ha tillräckligt brett och varierat underlag för att kunna göra en säker värdering. Om bedömningen exempelvis handlar om hur väl en elev hanterar verktyg kan läraren behöva se hur eleven hanterar flera olika verktyg och troligen, för något verktyg som är särskilt viktigt i ämnesplanen eller kursplanen, mer än en gång.

Göra en sammantagen bedömning (det allmänna rådet 2)

Syftet med att göra en sammantagen bedömning är att komma fram till det betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper. Betygsskalan har sex steg men elevens kunskaper kan variera inom skalan. Vid den sammantagna bedömningen överblickar läraren hela skalan och hur elevens kunskaper fördelar sig inom den, för att hitta den sammantaget mest rättvisande överensstämmelsen. Läraren behöver även säkerställa att elevens kunskaper motsvarar som lägst betygskriterierna för betyget E för att ett godkänt betyg ska kunna sättas.[97]

En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar.[98] Styrkan med att fokusera på delar är att läraren då kartlägger och bedömer elevens kunskaper med en hög detaljnivå i relation till betygskriterierna. Bedömning av helheten lämpar sig däremot väl för att sammanfatta kunskapsnivån. Ett alltför stort fokus på delar, till exempel genom mekanisk avprickning av betygskriterier, kan leda till att bedömningen blir för detaljerad och därmed att elevens kunnande i ämnet som helhet inte görs rättvisa. Bedömningen får heller inte enbart fokusera på helheten eftersom läraren då kan missa om elevens kunskaper som lägst motsvarar samtliga delar av betygskriterierna för E, eller väga in ovidkommande faktorer i betyget.[99]

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygskriterierna, och på så sätt omvandla en mångfacetterad bild av en elevs kunskaper i ett ämne, en nivå eller delnivå i ett ämne, en kurs eller delkurs till ett betyg. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Kurs- och ämnesplanerna framställer tyngdpunkter genom betoningar i syftet eller kopplingar till stora och särskilt väsentliga delar i det centrala innehållet, och läraren läser och tolkar dem utifrån sina ämneskunskaper och sin erfarenhet.

När en elev har starkare kunskaper i något avseende och svagare i ett annat behöver läraren väga samman elevens kunskaper. Styrkor inom ett mindre område får inte höja betyget i samma utsträckning som om det gällt ett mer väsentligt. Den sammantagna bedömningen ger därmed möjlighet att i viss utsträckning kompensera svagare kunskaper mot starkare inom spannet mellan betygen A och D. Detta kan ställa läraren inför situationer där elevernas kunskaper fördelar sig på olika sätt inom betygsskalan. Här finns inte några färdiga svar utan läraren använder sin unika kännedom om elevernas kunskaper för att komma fram till vilket betyg som ska sättas.

EXEMPEL

Betyget A ska sättas om en elev sammantaget har visat utmärkta kunskaper. I undantagsfall kan lärarens sammantagna bedömning vara att elevens kunskaper bäst motsvaras av betyget A, även om elevens kunskaper i något avseende befinner sig på en lägre nivå. Elevens styrkor behöver då vara särskilt väl utvecklade och väsentliga för att motivera det högsta betyget. I ett mer vanligt förekommande scenario visar lärarens sammantagna bedömning att elevens kunskaper är mycket goda men inte utmärkta, eftersom de i väsentliga delar befinner sig mellan A och C. Då sätter läraren betyget B. Lärarens bedömning kan också vara att B är det mest rättvisande betyget om elevens kunskaper sammantaget bedöms till en nivå mellan A och C, även om någon liten del befinner sig på E.

Att uppmärksamma både delar och helhet i den sammantagna bedömningen och jämföra styrkor och svagheter är en del i en professionell bedömning. Det ska inte förväxlas med att bortse från enstaka delar av betygskriterierna vid betygssättningen (se mer om den så kallade undantagsbestämmelsen i kommentaren till det allmänna rådet 4).

Betygen F och Icke godkänt samt streck

Vid betygssättningen tar läraren hänsyn till sådana dokumenterade och icke-dokumenterade relevanta underlag som visar elevens kunskaper i förhållande till betygskriterierna. Om det inte finns något underlag för att bedöma en elevs kunskaper i ett ämne, en nivå eller delnivå i ett ämne, en kurs eller delkurs, på grund av att eleven varit frånvarande, sätts inget betyg. Detta markeras med ett streck (–) i betygskatalogen. Om lärarens underlag däremot är tillräckligt för att med säkerhet kunna bedöma en elevs kunskaper i förhållande till någon del av betygskriterierna ska läraren sätta betyget F eller Icke godkänt. Det är upp till läraren att avgöra om underlaget är tillräckligt för att sätta ett betyg eller så otillräckligt på grund av elevs frånvaro att ett streck ska sättas. Den formella skillnaden mellan streck och F respektive Icke godkänt är att streck inte är ett betyg.

Om en elevs kunskaper i anpassade grundskolan, anpassade gymnasieskolan och inom komvux som anpassad utbildning på gymnasial nivå inte motsvarar betygskriterierna för betyget E eller högre, ska läraren inte sätta något betyg. Betyget F används inte i dessa skolformer. På motsvarande sätt sätts inte betyget Icke godkänt inom komvux som anpassad utbildning på grundläggande nivå.[100]

Terminsbetyg i grundskolan, anpassade grundskolan, sameskolan och specialskolan

Terminsbetyg är betygen som sätts från och med höstterminen i årskurs 6, i förekommande fall från årskurs 4 för de skolor som har valt det, till och med höstterminen i årskurs 9. I specialskolan sätts betyg från och med höstterminen i årskurs 7, och i förekommande fall från årskurs 5, till och med höstterminen i årskurs 10.

Undervisning behöver inte ges i varje ämne varje termin, och terminsbetyg sätts bara i de ämnen som eleven fått undervisning i under den aktuella terminen. Terminsbetyg bygger på en bedömning av de kunskaper som eleven har inhämtat i ämnet fram till och med den aktuella terminen. Bedömningen utgår därmed från de kunskaper undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla

fram till och med tiden för betygssättningen. Betyget sätts i relation till de delar av betygskriterierna för årskurs 6 eller 9 som dessa kunskaper kan jämföras med.[101] Om läraren ännu inte vet något om kvaliteten på elevens kunnande i förhållande till vissa delar av betygskriterierna, tar läraren inte med dem vid betygssättningen.[102] Eftersom lärare lägger upp sin undervisning på olika sätt blir terminsbetygen inte jämförbara mellan olika klasser och skolor.

När läraren till exempel sätter betyg i slutet av höstterminen i årskurs 8, bedömer läraren vilka kunskaper som är rimliga att begära i förhållande till de betygskriterier som gäller för slutet av årskurs 9. Det innebär att läraren vid betygssättningen ställer lite lägre krav på vad till exempel ”enkla resonemang” (kursplanerna i exempelvis historia och svenska) eller att ”formulera sig enkelt, begripligt och relativt sammanhängande” (kursplanen i engelska) kan innebära än vad läraren skulle ha gjort i årskurs 9. Läraren kan använda alla betygssteg alla terminer. Att tilldela alla elever samma terminsbetyg eller att påstå att inte alla betygssteg kan tillämpas är inte förenligt med författningarna.

När terminsbetyg sätts i slutet av vårterminen i årskurs 6 och när slutbetyg sätts ska elevens kunskaper bedömas mot alla delar av betygskriterierna

Betyg i ämnen med flera nivåer i gymnasial utbildning

Ämnen på den gymnasiala nivån består av en eller flera nivåer och läraren sätter betyg efter varje avslutad nivå.[103] Betyg sätts med utgångspunkt i vad eleven kan vid betygssättningstillfället på den aktuella nivån. Nivåerna bygger på varandra och varje betyg ska återspegla elevens kunskaper i ämnet upp till och med den aktuella nivån. Varje nytt godkänt betyg (E, D, C, B eller A) på en högre nivå anses omfatta och ersätta elevens betyg på de lägre nivåerna i ämnet.[104] Betyget F eller streck på en högre nivå innebär däremot inte att eleven får F eller streck på lägre godkända nivåer utan enbart på den nivå där betyget sätts. Eleven får i sådana fall med sig två betyg, ett godkänt på den lägre nivån eller de lägre nivåerna, och ett F på den högre nivån.[105]

En förutsättning för undervisningen, tolkningen av betygskriterierna och betygssättningen är att lärare har god kännedom om hur det centrala innehållet bygger vidare över samtliga nivåer i ämnet. Det som anger skillnaden mellan nivåerna i ämnesplanen är det centrala innehållet. Syftet och betygskriterierna är däremot desamma för ämnet i sin helhet. Vid varje betygssättningstillfälle i ett ämne tolkas betygskriterierna i relation till ämnets syfte samt det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits på den aktuella nivån. Eftersom det som bedöms vid betygssättningen på en högre nivå förutsätter kunskaper från lägre nivåer ska det nya betyget anses omfatta och ersätta tidigare nivåbetyg i ämnet.

När läraren sätter betyg på de olika nivåerna i ett ämne är det centrala innehållet för respektive nivå i fokus vid tolkningen av betygskriterierna. I ämnet engelska i gymnasieskolan behandlas till exempel under rubriken Kommunikationens innehåll ”aktuella och bekanta ämnesområden” på nivå 1, vilket stegras till ”konkreta och abstrakta ämnesområden” på nivå 2. Betygskriteriernas formuleringar om elevens språkliga säkerhet gäller olika slags sammanhang eftersom undervisningsinnehållet ökar i svårighetsgrad på den högre nivån. Beroende på vilken nivå det handlar om behöver alltså tolkningen av betygskriterierna skilja sig åt.

Samråda om hur en elevs resultat på ett nationellt prov särskilt ska beaktas (det allmänna rådet 3)

De nationella proven syftar till att stödja en rättvisande och likvärdig betygssättning. Om en elev har genomfört ett nationellt prov ska resultatet på provet särskilt beaktas vid betygssättningen.[106] Provresultatet ska inte helt styra varje individuellt betyg, utan har som syfte att stödja betygssättningen.[107] I provet vägs elevens poäng på olika uppgifter samman till ett sammanfattande provbetyg. Gränserna för provbetygen tas fram på nationell basis och ger på så sätt alla lärare i det aktuella ämnet en gemensam referens. Provbetygen ger därmed varje lärare information som är värdefull för att kalibrera nivån på den egna betygssättningen.[108]

Vid betygssättningen kan resultatet på ett nationellt prov aldrig vara det enda underlaget, men det går inte att bortse från resultatet om det inte finns särskilda skäl för det. Även om resultat från ett nationellt prov har större betydelse än andra enskilda underlag när läraren värderar underlagens relevans kan det betyg som den enskilde eleven får skilja sig från provbetyget. Läraren bör samråda med kollegor när det finns tveksamheter om hur en elevs resultat på ett nationellt prov särskilt ska beaktas vid betygssättningen. Lärarna kan även tillsammans analysera och diskutera det övriga underlagets relevans eller om det finns särskilda skäl för att bortse från resultat från ett nationellt prov. Det blir särskilt viktigt att en lärare samråder med kollegor om läraren överväger att sätta betyg som för flera elever avviker från provbetygen. I slutänden är det dock den undervisande läraren som sätter betyg.[109]

Lärare behöver vara observanta på avvikelser mellan provbetyg och betyg, särskilt systematiska avvikelser på gruppnivå. Sådana systematiska avvikelser kan indikera att resultat från de nationella proven inte särskilt har beaktats eller att läraren ställer krav för olika betyg som är högre eller lägre än de nationella provens. Det är rimligt att lärarna på en skola inför betygssättningen träffas och kalibrerar sina betygskrav utifrån provbetygen. Det är viktigt med samsyn om vad som är rimliga orsaker till avvikelser mellan provbetyg och betyg inom skolenheter och därför behöver orsakerna diskuteras. En sådan kollegial diskussion kan handla om hur stora avvikelser som anses vara motiverade och vilka skäl till avvikelser som anses vara relevanta. Om lärarna kommer fram till att vissa avvikelser på gruppnivå är motiverade, kan detta behöva diskuteras med rektorn.

Om läraren har särskilda skäl att starkt ifrågasätta relevansen i en elevs resultat på ett nationellt prov, ska läraren inte särskilt beakta detta resultat.[110] Det kan till exempel vara fråga om felande teknik eller hjälpmedel som inte fungerat vid ett delprov. Det kan också handla om att eleven har varit med om allvarliga eller omvälvande händelser. Det kan även vara sådana omständigheter som eleven själv kan ha påverkat, till exempel att det har konstaterats att eleven har fuskat vid provet.[111]

Samråda om att bortse från enstaka delar av betygskriterierna (det allmänna rådet 4)

Det finns formuleringar i betygskriterierna som kan vara omöjliga att uppfylla för en elev på grund av en funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur. Den så kallade undantagsbestämmelsen ger möjlighet för läraren att i sådana fall bortse från enstaka delar av betygskriterierna vid betygssättningen.[112] Undantagsbestämmelsen tillämpas vid betygssättningen. Fram till dess ligger lärarens och skolans fokus på att tillgodose elevernas rätt till undervisning, på att utforma en undervisning som möjliggör för elever att utvecklas så långt som möjligt och i förekommande fall tillgodose behovet av stöd.

Syftet med bestämmelsen är inte att en elev med bristande kunskaper i ett ämne, en nivå i ett ämne eller en kurs ska kunna få ett godkänt betyg. Bestämmelsen handlar om det direkta sambandet mellan en funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden och möjligheten att uppfylla vissa enstaka delar av betygskriterierna. Av skollagen framgår att om läraren befarar att en elevs kunskaper inte kommer att vara tillräckliga för ett godkänt betyg, ska eleven skyndsamt ges stöd.[113] Av det följer att om elevens svårigheter skulle ha kunnat avhjälpas genom stöd är undantagsbestämmelsen inte tillämplig. För att läraren ska få använda sig av bestämmelsen ska det vara omöjligt för eleven att utveckla tillräckliga kunskaper för ett godkänt betyg, oavsett i vilka former och i vilken omfattning stödet ges.[114] Om undantagsbestämmelsen tillämpas och läraren bortser från en enstaka del är det möjligt att sätta alla godkända betyg från E till A.

För att läraren ska kunna tillämpa undantagsbestämmelsen behöver inte funktionsnedsättningen vara diagnostiserad. På grund av att funktionsnedsättningar kan se olika ut går det därför inte att exakt definiera i vilka fall bestämmelsen är tilllämplig eller vad ”enstaka delar av betygskriterierna” i olika ämnen eller kurser kan innebära. Detta är något som måste avgöras lokalt och från fall till fall. I vissa skolformer finns särskilda bestämmelser om vilka delar av betygskriterierna som läraren inte får bortse ifrån, och vad som inte kan vara särskilda skäl.[115]

Det är tre saker läraren behöver ta ställning till och som behöver vara uppfyllda för att undantagsbestämmelsen ska kunna tillämpas. För det första om elevens funktionsnedsättning eller andra personliga förhållanden inte är övergående. För det andra om de delar av betygskriterierna där eleven inte har visat sitt kunnande kan bedömas vara enstaka delar av betygskriterierna. För det tredje om funktionsnedsättningen är ett direkt hinder för eleven att lära sig det som beskrivs i den del av betygskriterierna som eleven har svårt att uppfylla.

Läraren bör vid tveksamheter i tillämpningen av undantagsbestämmelsen samråda med lärarkollegor. Det kan finnas fördelar med att samråda med lärare i samma eller närliggande ämne om det är möjligt. Vid behov kan läraren även samråda med elevhälsan eller rektorn. Samrådet kan handla om att bedöma vad som kan vara en enstaka del av betygskriterierna, och om elevens funktionsnedsättning innebär ett direkt hinder för att kunna visa eller utföra det som beskrivs i en viss del av betygskriterierna. Det är den undervisande läraren som sätter betyget och därmed avgör om undantagsbestämmelsen ska användas.

93. 10 kap. 19–21 §§, 11 kap. 22–23 a §§, 12 kap. 19–21 §§, 13 kap. 20–21 b §§, 15 kap. 24, 25 a och 26 §§, 18 kap. 23 och 25 §§ och 20 kap. 37–38 §§ skollagen, 6 kap. 7 § skolförordningen, 8 kap. 2 § gymnasieförordningen, 4 kap. 9–9 a §§ förordningen om vuxenutbildning, avsnittet 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnittet 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade grundskolan, avsnittet 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnittet 2.7 Bedömning i bilagan till förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnittet 2.5 Bedömning och betyg i förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnittet 2.5 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade gymnasieskolan samt avsnittet 2.3 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.

94. Se till exempel Brookhart, S. M. (1994) Teacher's grading: practice and theory. *Applied Measurement in Education*, 7:4, Klapp Lekholm, A. & Cliffordson, C. (2009) Effects of student characteristics on grades in compulsory school, *Educational Research and Evaluation*, 15:1 och Brookhart, S. M. (et. al.) (2016), A Century of Grading Research: Meaning and Value in the Most Common Educational Measure, *Review of Educational Research, 86:4*.

95. Av ämnesplanen framgår det hur många nivåer ett ämne består av. Varje nivå i ett ämne har ett eget centralt innehåll, se exempelvis 1 kap. 4 § gymnasieförordningen.

96. Motsvarigheten beträffande komvux i svenska för invandrare (sfi) förklaras i informationsruta på sida 7.

97. Sammantagen bedömning tillämpas inte i komvux på grundläggande nivå, som anpassad utbildning på grundläggande nivå och i svenska för invandrare (sfi) som enbart har ett godkänt betygssteg.

98. Sadler, R. (2009) Indeterminacy in the use of preset criteria for assessment and grading. *Assessment & Evaluation in Higher Education* 34:2.

99. Brookhart, S. (et. al.) (2016), A Century of Grading Research: Meaning and Value in the Most Common Educational Measure, *Review of Educational Research*, 86:4 och Tomas, C. (et. al.) (2019), Modeling Holistic Marks With Analytic Rubrics, *Frontiers in Education*, 4:89.

100. 11 kap. 20 §, 18 kap. 23 § och 20 kap. 36 § skollagen.

101. Vid betygssättning vårterminen i årskurs 6 och när ett ämne avslutas görs bedömningen utifrån betygskriterier i årskurs 6 respektive 9 (i specialskolan finns betygskriterier för årskurs 7 och 10), se 10 kap. 19 §, 11 kap. 22 §, 12 kap. 19 § och 13 kap. 20 § skollagen.

102. I slutet av årskurs 6 eller 9 ska eleven däremot ha visat att hon eller han kan det som beskrivs i betygskriterier för exempelvis E för att få det betyget. Det innebär att eleven behöver ha getts förutsättningar att utveckla sitt kunnande utifrån hela kursplanen.

103. Av 20 kap. 5 § skollagen följer att ämnen inom komvux på gymnasial nivå och komvux som anpassad utbildning på gymnasial nivå består av en eller flera nivåer. Dessa nivåer får enligt 2 kap. 4 § förordningen om vuxenutbildning delas upp i delnivåer. Det är rektorn som, enligt 2 kap. 10 § samma förordning, beslutar huruvida nivåer i ämnen ska delas upp i delnivåer och hur många verksamhetspoäng varje delnivå ska omfatta. Betyg ska sedan sättas på varje avslutad delnivå. För en elev som har fått betyg på samtliga delnivåer av en nivå i ett ämne ska ett sammanfattande betyg sättas på nivån i dess helhet, enligt 4 kap. 6 a § samma förordning. Observera att i en gymnasieexamen får inte betyg på en delnivå ingå, vilket följer av 18 § samma kapitel.

104. 15 kap. 22 och 24 §§ 18 kap. 22 och 23 §§ samt 20 kap. 35 a och 36 §§ skollagen.

105. Prop.2021/22:36 *Ämnesbetyg – betygen ska bättre spegla elevers kunskaper*, s. 87. Se även SOU 2020:43 *Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper,* s. 432 f., s. 436 ff. och s. 442 ff.

106. 10 kap. 20 a §, 12 kap. 20 a §, 13 kap. 21 a §, 15 kap. 25 a § och 20 kap. 37 a § skollagen.

107. Prop. 2017/18:14 *Nationella prov – rättvisa, likvärdiga, digitala*, s. 39.

108. Skolverket (2020) *Likvärdiga betyg och meritvärden,* rapport 2020:7.

109. Under förutsättning att läraren har lärarlegitimation och är behörig att undervisa i ämnet. Se exempelvis 3 kap. 16 § skollagen. Det finns dock undantag från denna regel bland annat inom vissa skolformer om undervisande lärare fick sin anställning före den 1 juli 2011 eller om det är lärarbrist eller finns särskilda skäl. Undantag finns även bland annat för undervisning i modersmål och yrkesämnen samt för vissa specifika skolor.

110. 10 kap. 20 a §, 12 kap. 20 a §, 13 kap. 21 a §, 15 kap. 25 a § och 20 kap. 37 a § skollagen.

111. Prop. 2017/18:14 *Nationella prov – rättvisa, likvärdiga, digitala,* s. 40.

112. 10 kap. 21 §, 11 kap. 23 a §, 12 kap. 21 §, 13 kap. 21 b §, 15 kap. 26 §, 18 kap. 25 § och 20 kap. 38 § skollagen.

113. 3 kap. 5–8 §§ skollagen.

114. Prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet,* s. 735.

115. I anpassade grundskolan, anpassade gymnasieskolan och komvux som anpassad utbildning krävs enligt skollagen särskilda skäl för att bortse från enstaka delar av betygskriterierna vid betygssättningen. Med särskilda skäl avses funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven ska uppfylla betygskriterierna för ett visst betyg. En intellektuell funktionsnedsättning får enbart beaktas vid betygssättningen om det finns synnerliga skäl. (11 kap. 23 a §, 18 kap. 25 § och 20 kap. 38 § skollagen). Det går inte heller att bortse från en funktionsnedsättning, utöver dövhet eller hörselskada, i specialskolan (12 kap. 21 § skollagen). Detta gäller även delar av betygskriterier som avser säkerhet eller sådant som hänvisar till lagar, förordningar eller myndigheters föreskrifter i gymnasieskolan, anpassade gymnasieskolan och komvux (15 kap. 26 §, 18 kap. 25 § och 20 kap. 38 § skollagen).

AVSNITT 4

Följa upp betyg och betygssättning

4. Följa upp betyg och betygssättning

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i detta avsnitt utgår från bestämmelser i skollagen och läroplanerna.[116]

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:417) om betyg och prövning finns följande allmänna råd i avsnittet 4 *Följa upp betyg och betygssättning*.

Allmänna råd

Läraren bör

1. följa upp hur ändamålsenligt betygsunderlaget har varit i samband med betygssättningen, samt

2. följa upp hur de satta betygen förhåller sig till resultaten från nationella prov på gruppnivå och analysera avvikelser.

Rektorn bör

3. tillsammans med lärarna följa upp betyg inom skolenheten så att det vid behov blir möjligt att sätta in insatser som skapar förutsättningar för mer rättvisande och likvärdiga betyg,

4. säkerställa att det finns förutsättningar för att sammanställa betyg och resultat från nationella prov, samt

5. följa upp hur betyg och resultat från nationella prov förhåller sig till varandra inom skolenheten och analysera avvikelser.

Huvudmannen bör

6. följa upp och analysera betyg och resultat från nationella prov på skolenheterna inom huvudmannens organisation så att det vid behov blir möjligt att sätta in insatser som skapar förutsättningar för mer rättvisande och likvärdiga betyg.

Kommentarer

Det här avsnittet handlar om det som kommer efter betygssättningen. Läraren, rektorn och huvudmannen har ett delat ansvar för att följa upp betyg och betygssättning. Det är lärarens ansvar att ta reda på hur väl det har fungerat att samla in ett brett och varierat betygsunderlag inför betygssättningen. Det är också lärarens ansvar att skaffa sig kunskap om hur betygen på gruppnivå förhåller sig till resultaten från nationella prov. Rektorn följer upp betygen för att säkerställa att de sätts utifrån lagar och gällande bestämmelser. I det ansvaret ligger att undersöka om det finns omotiverade avvikelser i betygen inom skolenheten, exempelvis i förhållande till resultatet på nationella prov, kön, undervisningsgrupper eller lärare och vid behov besluta om åtgärder för att komma till rätta med dem. Huvudmannens uppföljning av betygssättningen kan bidra till beslutsunderlaget för att fördela resurser till skolenheterna.

Följa upp betygsunderlaget (det allmänna rådet 1)

Läraren behöver på ett systematiskt sätt följa upp hur ändamålsenliga olika bedömningssituationer har varit. Det kan till exempel handla om att följa upp hur dokumentationen gav stöd vid betygssättningen och hur betygsunderlaget fungerade vid jämförelsen med betygskriterierna. Läraren analyserar då betygsunderlagets relevans. Analysen kan till exempel visa om det fanns tillräckligt med underlag för att med säkerhet avgöra nivån på elevens kunskaper vid tiden för betygssättningen och att inte tidiga underlag gavs för stor vikt. På ett generellt plan kan läraren även utvärdera hur utformning och genomförande av olika uppgifter har fungerat och om elever med funktionsnedsättningar getts goda möjligheter att visa sina kunskaper i relation till betygskriterierna. Resultaten av analysen kan användas för att utveckla de egna formerna för bedömning och dokumentation.

Följa upp betygens förhållande till resultaten från nationella prov (det allmänna rådet 2)

Betygskriterierna ger läraren information om hur elevens kunskaper ska värderas men de nationella proven spelar en viktig roll när läraren analyserar och kalibrerar den egna betygssättningen. De nationella proven ger lärarna en gemensam referens. Referensen utgörs framför allt av resultat i form av nationella provbetyg. När läraren följer upp hur den egna betygssättningen förhåller sig till provbetygen från nationella prov handlar det alltså om att ställa sig frågor om den egna tolkningen av betygskriteriernas nivåer ligger för högt eller för lågt i relation till de nationella provens. Ju större avvikelser på gruppnivå mellan betyg och nationella provbetyg, desto större skäl att analysera om avvikelserna indikerar att lärarens egna betygskrav behöver sänkas eller höjas. En analys kan också behöva göras för att ta reda på varför läraren har bedömt att provresultatet inte har gett en lika relevant bild av nivån på elevernas kunskaper som det egna betygsunderlaget har gett.

Rektorns arbete med att följa upp och sammanställa betyg och resultat från nationella prov samt analysera avvikelser (de allmänna råden 3, 4 och 5)

Rektorn ska se till att betyg sätts i enlighet med författningarna.[117] Det innebär att rektorn har ett särskilt ansvar för att främja en rättssäker betygssättning.[118] Det är centralt att rektorn är väl insatt i de bestämmelser som gäller för betyg och betygssättning och följer upp betygen och betygssättningen på skolenheten. Detta är en del av det systematiska kvalitetsarbete som rektorn leder.[119]

För att kunna göra **ändamålsenliga analyser** av resultaten behöver statistik för betyg i de olika ämnena tas fram, sammanställas och analyseras. Det behöver även finnas statistik för betygen på de nationella proven.

Rektorn behöver kunna analysera om det finns avvikelser mellan till exempel betyg och nationella provbetyg i olika undervisningsgrupper. Det kan även handla om att undersöka skillnader till exempel utifrån kön eller socioekonomiska faktorer. Rektorn kan också analysera betygsfördelningen mellan olika elevgrupper i ämnen där det inte finns nationella prov.

Om avvikelser eller skillnader förekommer behöver rektorn undersöka om dessa är motiverade eller inte. Rektorn behöver vara särskilt uppmärksam på återkommande mönster.

Rektorn behöver säkerställa att det finns förutsättningar för att sammanställa betyg i samtliga ämnen och i förekommande fall nationella provbetyg som underlag för ändamålsenliga analyser av resultaten. För vissa skolformer publicerar Skolverket betygs- och provbetygsstatistik på skolenhetsnivå. Sådan statistik ger rektorn förutsättningar att se hur betygen och betygen från de nationella proven på den egna skolenheten förhåller sig till resultaten på jämförbara skolenheter inom huvudmannens organisation och till riket som helhet. Rektorn bör se till att det finns förutsättningar att fördjupa analysen inom den egna skolenheten, för att kunna följa upp och analysera betygen inom och mellan ämnen och elevgrupper.

Det är viktigt att skolenheten har rutiner för att analysera betyg och nationella provbetyg för att säkerställa att betygen är så rättvisande och likvärdiga som möjligt och att resultaten från de nationella proven särskilt har beaktats. Om det kommer fram att det finns avvikelser mellan betyg och betyg från ett nationellt prov, är det av vikt att rektorn följer upp vad avvikelserna kan bero på och om de är motiverade eller inte. Vissa avvikelser som upptäcks i en sådan analys kan naturligtvis vara motiverade. Rektorn kan då behöva få mer information från lärarna om orsakerna till avvikelserna.

Utifrån vad uppföljningen av betygen och betygssättningen visar kan rektorn behöva sätta in olika insatser. Det kan handla om att se över hur arbetet med betygssättning är organiserat eller att vid behov säkerställa att lärare får kompetensutveckling så att betygen sätts i enlighet med författningarna. Det kan även handla om att säkerställa att lärare har fått möjligheter att samråda med andra lärare vid tveksamheter om hur en elevs resultat på ett nationellt prov särskilt har beaktats vid betygssättningen (råd 3 avsnitt 3).

Huvudmannens ansvar för att följa upp och analysera betyg och resultat från nationella prov (det allmänna rådet 6)

Enligt skollagen ska huvudmannen systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen på huvudmannanivå.[120] För att skapa förutsättningar för rättvisande och likvärdiga betyg är det viktigt att huvudmannen har rutiner för att analysera betyg och nationella provbetyg för alla skolenheter inom huvudmannens organisation, både utifrån betygsstatistik och utifrån kvalitativa underlag. Denna uppföljning är en del av huvudmannens systematiska kvalitetsarbete.

Betygs- och provbetygsstatistik på skolenhetsnivå ger huvudmannen förutsättningar att se hur betygen och de nationella provbetygen på de egna jämförbara skolenheterna förhåller sig till varandra och till riket som helhet. Huvudmannen har ett övergripande ansvar för att säkerställa att rektorn har förutsättningar att fördjupa analysen inom den egna skolenheten, så att det är möjligt att följa upp och analysera betygen inom och mellan ämnen och elevgrupper.[121]

Huvudmannens analys ger möjlighet att identifiera eventuella omotiverade avvikelser på skolenhetsnivå mellan betyg och nationella provbetyg. En sådan analys ger förutsättningar för att säkerställa att provresultaten särskilt har beaktats vid betygssättningen. Det kan även handla om att analysera resultat på skolenhetsnivå, exempelvis utifrån socioekonomisk bakgrund eller kön. I det fall det förekommer avvikelser från provbetygen eller skillnader gällande exempelvis kön eller socioekonomiska faktorer i betygssättningen är det viktigt att huvudmannen undersöker vad dessa kan bero på och om de är motiverade eller inte. Vissa avvikelser eller skillnader som kommer fram i en sådan analys kan naturligtvis vara motiverade. För att undersöka om så är fallet kan huvudmannen behöva föra dialog med rektorn för mer information.

Om det visar sig att det förekommer omotiverade avvikelser eller skillnader på skolenhetsnivå, är det viktigt att huvudmannen analyserar vad de kan bero på. Utifrån det kan huvudmannen till exempel behöva vidta åtgärder. Det handlar om att garantera rektorernas förutsättningar att säkerställa undervisningens kvalitet och att lärare och rektorer får kompetensutveckling så att betygen sätts i enlighet med författningarna. Huvudmannen kan också behöva se över om den egna styrningen av skolorna ger incitament och signaler som uppmuntrar till exempelvis en alltför generös betygssättning.[122] Huvudmannen behöver även se till att lärare har nödvändiga insikter i de föreskrifter som gäller för skolväsendet,[123] däribland de som reglerar betyg och betygssättning.

116. 1 kap. 9 §, 2 kap. 34 a §, 3 kap. 14 § och 4 kap. 3 och 4 §§ skollagen, avsnittet 2.3 Elevernas ansvar och inflytande i bilagan till förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnittet 2.3 Elevernas ansvar och inflytande i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade grundskolan, avsnittet 2.3 Elevernas ansvar och inflytande i bilagan till förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnittet 2.3 Elevernas ansvar och inflytande i bilagan till förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnittet 2.3 Elevernas ansvar och inflytande i bilagan till förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnittet 2.3 Elevernas ansvar och inflytande i bilagan till förordningen om läroplan för anpassade gymnasieskolan samt avsnittet 2.4 Rektorns ansvar i bilagan till förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.
117. 3 kap. 14 § skollagen.
118. Prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, s. 299.
119. 4 kap. 4 § skollagen.
120. 4 kap. 3 § skollagen.
121. Se till exempel Skolinspektionen (2018) *Rättvis och likvärdig betygssättning i grundskolan? – Granskning av rektorers och huvudmäns arbete.*
122. SOU 2020:43 *Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper*, s. 600.
123. 2 kap. 34 a § skollagen.

.

AVSNITT 5

Prövning

5. Prövning

De allmänna råden som kommenteras i detta avsnitt utgår från bestämmelser i skollagen och läroplanerna.[124]

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:417 om betyg och prövning finns följande allmänna råd i avsnittet 5 *Prövning*.

Allmänna råd

Läraren bör

1. se till att den prövande får ändamålsenlig information om de kunskaper som kommer att prövas och hur prövningen ska gå till,
2. säkerställa att den prövande ges möjlighet att visa sina kunskaper så att dessa kan bedömas enligt hela betygsskalan,
3. utforma ändamålsenliga bedömningssituationer för att säkerställa ett tillräckligt brett betygsunderlag utifrån kursens eller ämnets syfte, centrala innehåll och betygskriterier, samt
4. tillsammans med en prövande som har en funktionsnedsättning, i förväg diskutera genomförandet av prövningen så att hon eller han ges möjlighet att visa sina kunskaper utifrån sina personliga förutsättningar så att elevens kunskaper kan bedömas i relation till betygskriterierna.

Rektorn bör

5. se till att det finns rutiner för planering, genomförande och uppföljning av prövningar.

Huvudmannen bör

6. vid behov sätta in insatser som skapar förutsättningar för ett effektivt och likvärdigt prövningsförfarande.

Kommentarer

I det här avsnittet finns kommentarer till de allmänna råden om prövning, men övriga allmänna råd om betyg och prövning samt kommentarerna från tidigare avsnitt är i många avseenden relevanta även vid utformningar av prövningar. När prövningar sker, och hur dessa organiseras, kan se olika ut beroende på till exempel skolformen. Om prövningen sker i grundskolan gäller den alltid för ett avslutat ämne och inte för terminsbetyg. I gymnasieskolan gäller prövningen alltid för en nivå i ett ämne. Inom komvux gäller en prövning en hel kurs eller delkurs eller en nivå eller delnivå i ett ämne.

Information till den prövande (det allmänna rådet 1)

Inför en prövning är det viktigt att den prövande får information. Det kan till exempel gälla vilken nivå i ett ämne som är lämplig att genomföra en prövning på utifrån den prövandes förkunskaper. Det kan också vara rimligt att informera om tid, omfattning, eventuella kostnader[125], eventuella förberedelser, eventuella krav på deltagande i ett informationsmöte, prövningens olika delar och utformning, studietips, kontaktinformation och hänvisningar till lämplig studielitteratur. Det är en fördel att rekommendera litteratur med flera alternativ, så att det framgår att prövningen inte är utformad för att enbart pröva innehållet i ett visst läromedel eller en viss kursbok.

Utforma ändamålsenliga bedömningssituationer (de allmänna råden 2 och 3)

Genom en prövning kan den prövande ges möjlighet att visa sina kunskaper och få dem bedömda med möjligheten till ett betyg. Vid en prövning behöver läraren utforma ändamålsenliga bedömningssituationer för att få ett underlag som är så brett och relevant att det går att jämföra med kursens eller ämnets syfte och centrala innehåll samt med betygskriterierna. Underlaget behöver ge en bra bild av vilket betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper i ämnet, nivån i ämnet eller kursen. Prövningen kan genomföras på valfri nivå i ett ämne. Om prövningen genomförs på en högre nivå i ett ämne på gymnasial nivå kommer den prövande att kunna tillgodogöra sig poängen för de lägre nivåerna under förutsättning att det uppnådda betyget är minst godkänt. Detta gäller eftersom ett godkänt betyg på en högre nivå i ett ämne anses omfatta lägre nivåer i ämnet och därmed kan ersätta betyg på underliggande nivåer. En prövning får inte vara en komplettering där endast vissa delar av betygskriterierna prövas.[126] Den prövandes kunskaper måste även kunna bedömas utifrån hela betygsskalan.

EXEMPEL

I grundskoleutbildning och utbildning på gymnasial nivå används betygsskalan A–F. I dessa skolformer innebär det att en prövning inte kan vara utformad så att den enbart prövar kunskaper motsvarande betyget E. Prövningen kan inte heller vara utformad som en komplettering, utan måste även omfatta samtliga delar av betygskriterierna. I komvux på grundläggande nivå, som anpassad utbildning på grundläggande nivå och i svenska för invandrare finns bara ett godkänt betygssteg. Det innebär att en prövning utformas för att pröva samtliga delar av betygskriterierna för betyget Godkänt.

Prövningar kan utformas på många olika sätt beroende på ämnets eller kursens karaktär och vilken information som läraren därmed behöver för att kunna göra en rättvisande bedömning av den prövandes kunskaper.

Om muntliga prestationer som kräver genomförande tillsammans med andra ingår i betygskriterierna kan prövningen behöva samordnas med andra prövande eller med en befintlig undervisningsgrupp. Detsamma gäller när betygskriterierna kräver genomförande av praktiska moment i grupp eller annat samarbete, till exempel för olika yrkesämnen. Vid laborationer kan särskilda förberedelser krävas av säkerhetsskäl. Särskilda förberedelser kan även krävas i vissa yrkesämnen för att den prövande på ett säkert sätt ska kunna använda avancerad utrustning för att visa sina kunskaper eller för att garantera säkerheten för till exempel kunder eller patienter.

Nationella prov kan med fördel användas vid prövningar i de ämnen, på de nivåer eller i de kurser där sådana prov ges. Proven är utvecklade med utgångspunkt i kurs och ämnesplanerna och de är utprövade för att ge tillförlitliga resultat. En prövning kan dock inte enbart bestå av ett nationellt prov. Om möjligt kan prövningen samordnas med ordinarie provtillfällen på skolenheten. Om detta inte är möjligt är det viktigt att använda nationella prov som fortfarande är sekretesskyddade.[127] Den prövande läraren behöver vara uppmärksam på att en prövande redan kan ha gjort ett nationellt prov i ett annat sammanhang och att provets syfte inte kan uppnås om den prövande gör om samma nationella prov.

Betyget sätts med utgångspunkt i vad den prövande kan vid prövningstillfället och, som tidigare nämnts, ska den prövandes kunskaper bedömas i relation till samtliga delar av betygskriterierna. I de fall läraren har haft en prövande i undervisningen kan läraren ha tillgång till tidigare underlag om elevens kunskaper. Det kan även vara intyg från praktik, arbetsplatsförlagt lärande eller liknande som den prövningsansvarige läraren har tillgång till. Sådana underlag kan vara relevanta för läraren att beakta tillsammans med övrigt prövningsunderlag. Det är i så fall väsentligt att läraren noggrant analyserar och värderar underlagens relevans utifrån vad de säger om elevens kunskaper vid tiden för betygssättningen. Även om läraren före prövningen har sådan information om den prövandes kunskaper, måste eleven ges möjlighet att visa kunskaper i hela ämnet, i hela nivån eller delnivån som prövningen avser, alternativt i hela kursen eller delkursen i relation till betygskriterierna och kunna bedömas utifrån hela betygsskalan A–F. Den prövande själv kan inte kräva att läraren ska ta hänsyn till dokument eller intyg som är okända för läraren. Det är den prövande läraren som värderar och bestämmer vad som, utöver prövningsunderlaget, kan ingå i bedömningen.

Prövande med funktionsnedsättning (det allmänna rådet 4)

För en person med funktionsnedsättning kan läraren behöva anpassa formerna för prövningen för att den prövande ska få möjlighet att visa sina kunskaper. Det kan till exempel vara att få genomföra ett skriftligt prov muntligt, att få extra tid på sig, att använda talsyntes eller att få skriftligt underlag anpassat till punktskrift. Det är viktigt att betona att det är genomförandet av prövningen som anpassas och inte prövningens innehåll. Eleven ska fortfarande kunna samma saker för de olika betygsstegen. Om den prövande vid prövningstillfället är okänd för läraren behöver den prövande kunna styrka sin funktionsnedsättning med intyg. Läraren gör sedan en bedömning av hur informationen som ges i intygen kan bidra till beslut om relevanta anpassningar av prövningssituationen.

Denna så kallade undantagsbestämmelse gör det möjligt för läraren att vid betygssättning bortse från enstaka delar av betygskriterierna, om det finns särskilda skäl som utgör ett direkt hinder för den prövande att uppfylla den delen av betygskriterierna.[128] Om och hur undantagsbestämmelsen kan användas vid betygssättning efter prövning avgörs av läraren. En skillnad är dock att den prövande kan vara okänd för läraren vid prövningstillfället och att läraren, för att avgöra om och hur bestämmelsen är tillämplig, kan ta del av intyg om funktionedsättningen. Vid tveksamheter i tillämpningen av undantagsbestämmelsen i samband med prövning bör läraren samråda med lärarkollegor, läs mer i avsnittet 3 *Betygssättning*.

Huvudmannens och rektorns ansvar (de allmänna råden 5 och 6)

Det är viktigt att den prövande och läraren som genomför prövningen ges goda förutsättningar av rektorn och huvudmannen, så att det betyg som sätts kan bli så rättvisande och betygssättningen så rättssäker som möjligt.

Det är viktigt att huvudmannen eller skolenheten tillhandahåller tydlig och lättillgänglig information om hur en person anmäler sig till en prövning på skolenheten. Ur den prövandes perspektiv kan det vara önskvärt att tiden från anmälan till det att prövningen genomförs inte är för lång.

Huvudmannens ansvar

Huvudmannen behöver vid behov sätta in insatser som skapar förutsättningar för ett effektivt och ändamålsenligt prövningsförfarande. När huvudmannen tar ett samlat ansvar för organisationen av prövningar, och stödjer rektorer och lärare med nödvändiga förutsättningar och struktur för att främja en rättssäker betygssättning, finns förutsättningar för att betygen blir så likvärdiga och rättvisande som möjligt. Samarbeten inom skolor, eller med skolenheter som drivs av andra huvudmän, kan behöva initieras och stödjas för att prövningar i samma ämnen eller kurser ska kunna genomföras på ett effektivt och ändamålsenligt sätt vid olika skolenheter.

Rektorns ansvar

Rektorn har huvudansvaret för att säkerställa att det finns rutiner för planering, genomförande och uppföljning av prövningar. Rektorn ansvarar för att betyg sätts i enlighet med gällande författningar.[129] I avsnittet 1, det allmänna rådet 6 framgår det hur rektorn bör agera utifrån sitt ansvar för betygssättning och kompetensutveckling. I uppdraget som pedagogisk ledare ingår att fördela arbetsuppgifter och tillsammans med lärarna ta fram gemensamma prövningsrutiner. Det behöver finnas en beredskap för hur en begäran om prövning tas emot och hur ansvaret för information till elever, planering, genomförande, uppföljning och betygssättning fördelas. Det är även av vikt att rektorn säkerställer att skolans rutiner är kända av de lärare som får i uppdrag att genomföra en prövning. Rektorn ansvarar för att ge lärarna utrymme för de förberedelser och det efterarbete som krävs för att kunna genomföra prövningen.

Erbjudande av prövning

En elev i grund- eller gymnasieskolan som följer undervisningen ges betyg i slutet av terminen eller efter en avslutad nivå i ett ämne. Om en elev i gymnasieskolan inte har fått ett godkänt betyg i ett ämne på en viss nivå har eleven rätt att gå om nivån en gång.[130] Det är rimligt att erbjudanden om prövning för elever i grund- och gymnasieskolan är något som inte behöver ges lika ofta som erbjudanden om prövning för elever eller prövande som söker sig till komvux där utbildning bedrivs kontinuerligt året om. Därav följer att det kan finnas goda skäl för grund- och gymnasieskolorna att samla prövningarna till vissa tillfällen. Huvudmän och skolenheter som över tid genomför prövningar med ett större antal prövande samordnar lämpligen prövningar i samma ämnen till i förväg planerade perioder under läsåret. För att undvika att prövande får vänta orimligt länge behöver dessa perioder vara regelbundet återkommande och anpassas till de tider då efterfrågan på prövningar är stor. Prövning för betyg ska även erbjudas i anslutning till lovskolan i de ämnen som undervisningen i lovskolan avsett.[131]

Prövningen behöver ge ett brett underlag för att läraren ska kunna sätta ett så rättvisande och rättssäkert betyg som möjligt. Det innebär att olika underlag oftast behöver samlas in. För den prövande kan det vara bra om prövningens olika delar genomförs i anslutning till varandra. Någon generell tidsram för detta går inte att fastställa då förutsättningarna för genomförande skiftar och olika ämnen, nivåer, delnivåer, kurser och delkurser ställer olika praktiska krav på en prövning. Huvudmän och skolenheter kan behöva tid att göra lämpliga förberedelser som att utse lärare, boka lokaler och ställa i ordning utrustning. För vissa prövningar krävs tillgång till särskilda lokaler för till exempel laborationer eller praktiska moment. Lärare som genomför prövningar behöver också tid för att planera och förbereda sig.

Om den prövande inte är känd på skolenheten behöver den prövande kunna styrka sin identitet. Rutinerna på skolenheten kan bland annat ta upp vem som ansvarar för identitetskontroller och vilka identitetshandlingar som anses godtagbara i samband med prövningar.

124. 2 kap. 9 och 10 §§, 3 kap. 14, 15 och 17 §§, 4 kap. 3–5 §§, 10 kap. 17 och 23 §§, 12 kap. 17 och 23 §§, 15 kap. 24–26 och 28 §§, 20 kap. 36, 40 och 41 §§ skollagen, avsnitten 2.2 Kunskaper och 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitten 2.2 Kunskaper och 2.7 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitten 2.1 Kunskaper och 2.5 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnitten 2.1 Kunskaper och 2.3 Bedömning och betyg i bilagan till förordningen om läroplan för vuxenutbildningen, 8 kap. 24 och 25 §§ gymnasieförordningen, 4 kap. 8 och 24 §§ förordningen om vuxenutbildning, 2 § Skolverkets föreskrifter om prövning i gymnasieskolan samt 2 § Skolverkets föreskrifter om prövning i kommunal vuxenutbildning.

125. Se 1–3 §§ förordningen (1991:1124) om avgifter för prövning inom skolväsendet.

126. Se Skolinspektionens beslut 20111206, dnr. 442011:3546.

127. Kommunala och statliga skolor ska beakta bestämmelsen i 17 kap. 4 § offentlighets och sekretesslagen (2009:400) om sekretess för prov. På fristående skolor ska nationella prov hanteras på ett sådant sätt att syftet med provet inte motverkas under den tid då det återanvänds av Skolverket, se 6 § Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2013:19) om hantering och genomförande av nationella prov.

128. 10 kap. 21 §, 12 kap. 21 §, 15 kap. 26 § och 20 kap. 38 § skollagen.

129. 3 kap. 14 § skollagen.

130. 9 kap. 1 § gymnasieförordningen. Har eleven slutfört samma nivå i ett ämne två gånger och inte fått ett godkänt betyg får eleven läsa nivån på nytt ytterligare en gång om det finns särskilda skäl.

131. 10 kap. 23 och 23 b §§ skollagen. Skyldigheten för huvudmannen att erbjuda prövning efter obligatoriskt anordnad lovskola omfattar endast elever som har avslutat årskurs 9 utan att ha uppnått behörighet till ett nationellt program i gymnasieskolan.

Referenser

Lagar

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Skollagen (2010:800).

Förordningar

Förordningen (1991:1124) om avgifter för prövning inom skolväsendet.

Förordningen (SKOLFS 2010:14) om examensmål för gymnasieskolans nationella program.

Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

Förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan.

Gymnasieförordningen (2010:2039).

Förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan.

Skolförordningen (2011:185).

Förordningen (2011:1108) om vuxenutbildning.

Förordningen (SKOLFS 2012:101) om läroplan för vuxenutbildningen.

Förordningen (SKOLFS 2013:148) om läroplan för anpassade gymnasieskolan.

Skolverkets författningssamling

Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:123) om betygskatalog.

Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2012:8) om betygskatalog för vuxenutbildning.

Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2013:19) om hantering och genomförande av nationella prov.

Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2016:16) om utformningen av betyg efter prövning i grundskolan och specialskolan.

Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2016:17) om prövning i gymnasieskolan.

Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2016:18) om prövning i kommunal vuxenutbildning.

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.

Förarbeten

Regeringens proposition 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap valfrihet och trygghet.*

Regeringens proposition 2017/18:14 *Nationella prov – rättvisa, likvärdiga, digitala.*

Regeringens proposition 2021/22:36 *Ämnesbetyg – betygen ska bättre spegla elevers kunskaper.*

Statens offentliga utredningar

Betänkandet 1942:11 *Betänkande med utredning och förslag angående betygssättningen i folkskolan.*

Betänkandet SOU 2018:17 *Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling.*

Betänkandet SOU 2020:43 *Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper.*

Skolinspektionen beslut

Skolinspektionens beslut 20111206, diarienummer 442011:3546.

Skolinspektionens beslut 20130410, diarienummer 412012:5590.

Övrigt

Adie, L., Klenowski, V. (2016) Moderation and Assessment. I Peters M. (red.) *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory*, Singapore: Springer.

Barkaoui, K. (2011) Effects of marking method and rater experience on ESL essay scores and rater performance. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice,* 18:3.

Black, P. & Wiliam, D. (1998) *Inside the black box*. London: School of Education, King´s College London.

Bloxham, S., den-Outer, B, Hudson, J. & Price, M. (2016) Let's stop the pretence of consistent marking: exploring the multiple limitations of assessment criteria, *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 41:3.

Bloxham, S., Hughes, C. & Adie, L. (2016) What's the point of moderation? A discussion of the purposes achieved through contemporary moderation practices. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 41:4.

Brookhart, S. M. (1994) Teacher's grading: practice and theory. *Applied Measurement in Education*, 7:4.

Brookhart, S. M. (et. al.) (2016), A Century of Grading Research: Meaning and Value in the Most Common Educational Measure, *Review of Educational Research*, 86:4.

Crisp, V. (2018), Insights into teacher moderation of marks on high-stakes non-examined assessments, *Research Matters* 25, Cambridge Assessment.

Eisner, E. (1967) Educational objectives: Help or Hindrance? *American Journal of Education*, 91:4.

Ferm-Almqvist, C., Vinge, J., Väkevä, L., & Zandén, O. (2017) Assessment as learning in music education: the risk of 'criteria compliance' replacing 'learning' in the Scandinavian countries. *Research Studies in Music Education*, 39:1.

Florin Sädbom, R. (2015) I *det didaktiska spänningsfältet mellan styrning och elevers lärande: en studie av lärares tal om och iscensättning av kursplanemål i en mål- och resultatstyrd skola*. Jönköping: Högskolan i Jönköping.

Grönlund, A. (2019) *Återkoppling i analoga och digitala klassrum: Spänningsfyllda verksamheter i samhällskunskapsundervisning.* Linköping: Linköpings universitet.

Harlen, W. & Deakin Crick, R. (2002) A systematic review of the impact of summative assessment and tests on students – motivation for learning. In: *Research Evidence in Education Library*. London: EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London.

Harsch, C. & Martin, G. (2013) Comparing holistic and analytic scoring methods: issues of validity and reliability. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 20:3.

Jönsson, A. (2018) Prov eller bedömning? *Att tolka och använda provresultat och omdömen.*

Jönsson, A & Panadero, E. (2020) A critical review of the arguments against the use of rubrics. *Educational Research Review*, 30.

Klapp Lekholm, A. & Cliffordson, C. (2009) Effects of student characteristics on grades in compulsory school. *Educational Research and Evaluation*, 15:1.

Klein, S. P., Stecher, B. M., Shavelson, R. J., McCaffrey, D., Ormseth, T., Bell, R. M., Comfort, K. & Othman, A. R. (1998) Analytic versus holistic scoring of science performance tasks. *Applied Measurement in Education*, 11:2.

Ninomiya, S. (2016) The Possibilities and Limitations of Assessment for Learning: Exploring the Theory of Formative Assessment and the Notion of "Closing the Learning Gap", *Educational Studies in Japan: International Yearbook*, 10.

Sadler, D. R. (2009) Indeterminacy in the use of preset criteria for assessment and grading. *Assessment & Evaluation in Higher Education,* 34:2.

Skolinspektionen (2018) *Rättvis och likvärdig betygssättning i grundskolan? – Granskning av rektorers och huvudmäns arbete.*

Skolverket (2014) *Sambedömning i skolan.*

Skolverket (2020) *Likvärdiga betyg och meritvärden*, rapporten 2020:7.

Stobart, G. (2005) Fairness in multicultural assessment systems. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 12:3.

Thornberg, P. & Jönsson, A. (2015) *Sambedömning för ökad likvärdighet?*

Tomas, C. (et. al.) (2019), Modeling Holistic Marks With Analytic Rubrics, *Frontiers in Education*, 4:89.

Torrance H. (2007) Assessment as learning? How the use of explicit learning objectives, assessment criteria and feedback in post-secondary education can come to dominate learning. *Assessment in education,* 14:3.

Torrance, H. (2012) Formative assessment at the crossroads: conformative, deformative and transformative assessment. *Oxford Review of Education,* 38:3.

Waldow, F. (2014) Conceptions of justice in the examination systems of England, Germany and Sweden: A look at safeguards of fair procedure and possibilities of appeal. *Comparative Education Review.* 58:2.

Wisniewski, B., Zierer, K. och Hattie, J. (2020), The Power of Feedback Revisited: A Meta-Analysis of Educational Feedback Research, *Frontiers in Psychology.*

Betygssättningen ska vara rättssäker för eleverna och vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Skolverket vill med de allmänna råden om betyg och prövning och denna publikation med kommentarer till dessa allmänna råd stödja likvärdiga och rättvisande betyg och prövningar. Publikationen innefattar råd och stödjande kommentarer om det förberedande arbetet, om att informera elever om betyg, om att sätta betyg och genomföra prövning samt om att följa upp betyg och betygssättning.

Skolverket

www.skolverket.se